

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ
ТА БЕЗПЕКИ

Кафедра менеджменту та економічної безпеки

**МЕТОДИ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В
СИСТЕМІ ЗАПОБІГАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ,
ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу денної форми навчання
ДАНЧУК Мар'яни Іванівни

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
ПАЦУЛА Ольга Ігорівна

Рецензент
кандидат економічних наук, доцент
НАКОНЕЧНА Наталія Володимирівна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«09» грудня 2024 р., протокол № 1
завідувач кафедри менеджменту та економічної безпеки

(підпис) КОПИТКО М.І.
(ПРІЗВИЩЕ, ініціали)

Львів
2024

АНОТАЦІЯ

ДАНЧУК М.І. – Методи протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2024.

Кваліфікаційна робота присвячена обґрунтуванню теоретичних аспектів та прикладних засад дослідження методів протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Розглянуто економічну злочинність, визначено її місце та роль в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Здійснено аналіз тенденцій економічної злочинності в Україні, оцінено методи протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Запропоновано напрями удосконалення системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом та узагальнено зарубіжний досвід протидії економічній злочинності.

Ключові слова: злочин, економічна злочинність, система запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, методи протидії економічній злочинності, тіньовий капітал.

ANNOTATION

DANCHUK M.I. – Methods of combating economic crime in the system of preventing legalization (laundering) of proceeds obtained through crime. – Manuscript.

Qualification work for the master's degree in the specialty 072 "Finance, banking, insurance and stock market". – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2024.

The qualification work is devoted to the justification of the theoretical aspects and applied principles of the study of methods of combating economic crime in the system of preventing the legalization (laundering) of proceeds obtained through crime. Economic crime is considered, its place and role in the system of prevention of legalization (laundering) of criminally obtained income is determined. The analysis of economic crime trends in Ukraine was carried out, the methods of combating economic crime in the system of preventing the legalization (laundering) of criminally obtained income were evaluated. Directions for improving the system of prevention of legalization (laundering) of proceeds obtained through crime are proposed and foreign experience in countering economic crime is summarized.

Key words: crime, economic crime, system of prevention of legalization (laundering) of proceeds obtained through crime, methods of combating economic crime, shadow capital.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В СИСТЕМІ ЗАПОБІГАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....	8
1.1. Економічна злочинність, її місце та роль в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.....	8
1.2. Сутність та значення системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.....	15
Висновки до розділу 1.....	22
 РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В СИСТЕМІ ЗАПОБІГАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....	24
2.1. Сучасні тенденції економічної злочинності в Україні.....	24
2.2. Оцінка методів протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.....	32
Висновки до розділу 2.....	38
 РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В СИСТЕМІ ЗАПОБІГАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....	39
3.1. Напрями удосконалення системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.....	39
3.2. Зарубіжний досвід протидії економічній злочинності.....	45
Висновки до розділу 3.....	50
 ВИСНОВКИ.....	52
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Глобальна нестабільність та переформатування світового господарського порядку обумовлюють вагомі диспропорції розвитку національних соціально-економічних систем та виникнення значних і небезпечних процесів, явищ та дестабілізуючих чинників функціонування держави і суспільства. Сучасні виклики і небезпеки воєнного характеру істотно поглибили існуючі проблеми міжнародного характеру та разом із глобальними небезпеками обумовлюють формування сприятливих умов для ведення фінансово-господарської діяльності поза офіційним сектором економіки, внаслідок чого накопичуються значні обсяги тіньових капіталів, що одержуються з метою збагачення та одержання неправомірної вигоди. Очевидно, що за таких обставин інтенсифікується розвиток економічної злочинності, яка набуває транснаціонального масштабу та використовує різноманітні способи вчинення економічних злочинів, мотивом яких є одержання грошових коштів, майна та інших активів, які потребують узаконення та залучення в офіційний обіг. Зазначене засвідчує вагомість в структурі економічної злочинності такого злочинного діяння як легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, адже саме її інструментарій використовується для перетворення тіньових капіталів в легальні активи. Безумовним фактом виявляється те, що тематика дослідження в умовах сьогодення є надзвичайно актуальною та потребує ґрунтовного вивчення.

Дослідження основних теоретико-прикладних аспектів щодо методів протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, знаходять своє відображення у працях таких вчених як О. Ананьєва, Д. Бондаренко, М. Бліхар, Д. Грицишен, А. Дикий, Р. Кобко, С. Леонов, О. Ткаля, М. Уткіна та ін., які визначають сутність та місце економічної злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та

пропонують методи протидії економічній злочинності. У кваліфікаційній роботі використані основні ідеї та наукові погляди даних вчених, а також норми чинного вітчизняного законодавства й звітні дані Державної служби фінансового моніторингу України, Офісу Генерального Прокурора, Національного агентства з питань запобігання корупції та міжнародних організацій. Проте, не заперечуючи вагомості наукового доробку в зазначеному напрямку, констатується невирішеність проблем пошуку оптимальних методів протидії економічній злочинності в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних аспектів та прикладних засад дослідження методів протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Поставлена мета дослідження обумовлює вирішення наступних **завдань**:

- визначити сутність економічної злочинності, виокремити її місце та з'ясувати роль в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- дослідити основні наукові підходи до визначення сутності та значення системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- проаналізувати сучасні тенденції економічної злочинності в Україні;
- здійснити оцінку методів протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- систематизувати основні напрями удосконалення системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- узагальнити зарубіжний досвід протидії економічній злочинності.

Об'єктом дослідження є методи протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Предметом дослідження є теоретичні засади та прикладні аспекти дослідження методів протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Метод спостереження, системного аналізу, індукції, дедукції та групування використані під час вивчення теоретичних засад методів протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Аналітичний метод, статистичний аналіз, порівняння та функціонально-системний підхід застосовані з метою проведення емпіричних досліджень за обраною тематикою. За допомогою методу узагальнення та абстрагування сформовані висновки та рекомендації щодо удосконалення методів протидії економічній злочинності та системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Наукова новизна одержаних результатів:

– уточнено визначення економіко-правової категорії «економічна злочинність», під якою пропонується розуміти складне і небезпечне соціально-економічне явище, що проявляється у вчиненні незаконної та кримінальної діяльності, спрямованої на незаконне збагачення й одержання неправомірної вигоди шляхом приховування, розпорядження та використання протиправно одержаного майна, грошових коштів та інших активів. Здійснене уточнення дозволяє розширити комплекс заходів та методів протидії даному деструктивному явищу.

Основний зміст роботи. У першому розділі кваліфікаційної роботи проаналізовано основні наукові підходи до визначення економіко-правових категорій «економічна злочинність» та «система запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом». У другому

розділі проаналізовано сучасні тенденції економічної злочинності в Україні та здійснено оцінку методів протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Третій розділ кваліфікаційної роботи присвячено виокремленню основних напрямів удосконалення системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних, та узагальненню зарубіжного досвіду протидії економічній злочинності.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (50 найменувань на 8 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 62 сторінки, з них основного тексту 51 сторінка, в тому числі 16 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В СИСТЕМІ ЗАПОБІГАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

1.1. Економічна злочинність, її місце та роль в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом

Процеси глобалізації, геополітизації та мегарегіоналізації зумовили виникнення вагомих дестабілізуючих чинників розвитку країн світу та обумовили інтенсифікацію такого негативного явища як економічна злочинність. Зважаючи на різноманітність видів, сфер та методів вчинення економічних злочинів, економічна злочинність виявляється небезпечним фактором, що провокує низку істотних диспропорцій в економічній системі держави, провокуючи, при цьому, посилення соціальної нестабільності та невизначеності. Окреслені тенденції доводять, що проблематика дослідження теоретико-прикладних засад щодо визначення сутності, значення, місця та ролі економічної злочинності набуває особливої гостроти та виняткової актуальності в умовах сучасності. Більше того, різноманітність видів, форм та методів вчинення економічних злочинів ще більше поглиблює потребу у встановленні наслідків впливу економічної злочинності на державу і суспільство, а зважаючи на те, що економічна злочинність виявляється ефективним інструментом легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, пошук шляхів протидії даному небезпечному соціально-економічному явищу в контексті боротьби із відмиванням протиправно одержаних коштів обґрунтовується необхідністю формування системи специфічних заходів боротьби з економічною злочинністю в системі протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Проблематика вивчення питань економічної злочинності, її місця та ролі в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, впродовж тривалого періоду часу перебуває в центрі уваги як провідних вітчизняних й зарубіжних вчених, так і серед практиків. Вагомі напрацювання в даному керунку належать А. Дикому та Т. Барановській [1, с. 152], які стверджують, що економічна злочинність як комплексне та небезпечне явище, становить вагому загрозу не лише національній економіці, а й економічній безпеці держави, соціальним, політичним та правовим інституціям, а також суспільству. При цьому, науковці доводять складність змісту економічної злочинності та небезпеки її наслідків. Оскільки економічна злочинність провокує системні кризи, то вчені наполягають на необхідності формування ефективної державної політики запобігання і протидії економічній злочинності на засадах комплексності, системності, безперервності та використання механізмів в різних сферах суспільного життя.

В іншій своїй науковій праці А. Дикий [2, с. 5] основні підходи вчених до визначення економічної злочинності вважає за доцільне групувати за певними ознаками, а саме: (1) економічна злочинність – це діяння, вчинені у сфері економічних відносин; (2) економічна злочинність – це кримінально карані корисливі діяння; (3) економічна злочинність – це умисні корисливі злочини; (4) економічна злочинність – це корисливі зазіхання; (5) економічна злочинність – це навмисні або необережні діяння; (6) економічна злочинність – це порушення інтересів; (7) економічна злочинність – це протиправна діяльність економічних агентів; (8) економічна злочинність – це соціально-економічне явище; (9) економічна злочинність – це джерело тіньової економіки.

Очевидно, що така багатогранність підходів до розуміння економічної злочинності засвідчує її вагомість та небезпеку для держави і суспільства. Важливим виявляється за таких обставин визначення сутності економічної злочинності. Аналізуючи сучасні погляди на трактування економіко-правової

категорії «економічна злочинність», виявлено, що її сутність полягає у вчиненні протиправної діяльності, яка завдає значної шкоди інтересам держави і суспільства та здійснюється з метою одержання неправомірної вигоди.

На думку М. Бліхар, М. Вінчук, І. Комарницької, О. Заяць та М. Кашук [3], яку поділяють О. Ткаля та О. Ананьєва [4, с. 570–571], економічна злочинність – це сукупність протиправних корисливих діянь, що вчиняються особами з метою виконання окремих функцій у різних сферах суспільного життя, зокрема, у сфері виробництва, фінансів, товарообігу та спрямовані на незаконне збагачення.

Р. Кобко та С. Лук'яненко [5, с. 93] економічну злочинність розглядають як суспільно-небезпечне явище, що має вплив на фінансово-економічний стан держави, на суспільство, а також на рівень соціального й політичного розвитку держави. Поряд із цим, науковці виокремлюють основні причини виникнення економічної злочинності, до яких відносять:

- 1) низький рівень якості життя населення та їх купівельної спроможності, що обумовлює необхідність пошуку додаткових засобів для існування;
- 2) високий рівень корупції, яка обумовлює виникнення мотивів для вчинення економічних злочинів;
- 3) прогалини в законодавчій та нормативно-правовій базі держави, що надає можливість здійснювати злочинну діяльність;
- 4) розвиток інформаційних технологій та використання кіберпростору з метою вчинення економічних злочинів;
- 5) зростання рівня тінізації економіки, що обумовлює приховування реальних доходів та ухилення від оподаткування;
- 6) війна росії проти України, яка створила надійну платформу для інтенсифікації економічної злочинності, контрабанди та торгівлі зброєю.

Д. Грицишен [6, с. 66–67] погоджується із думкою попередніх вчених щодо трактування сутності економічної злочинності та виокремлює найбільш

вагомі економічні злочини, перелік яких систематизуємо на рис. 1.1. При цьому, науковець стверджує, що основним мотивом вчинення таких злочинів є потреби людини, задоволення яких й обумовлює вчинення протиправних і злочинних діянь.

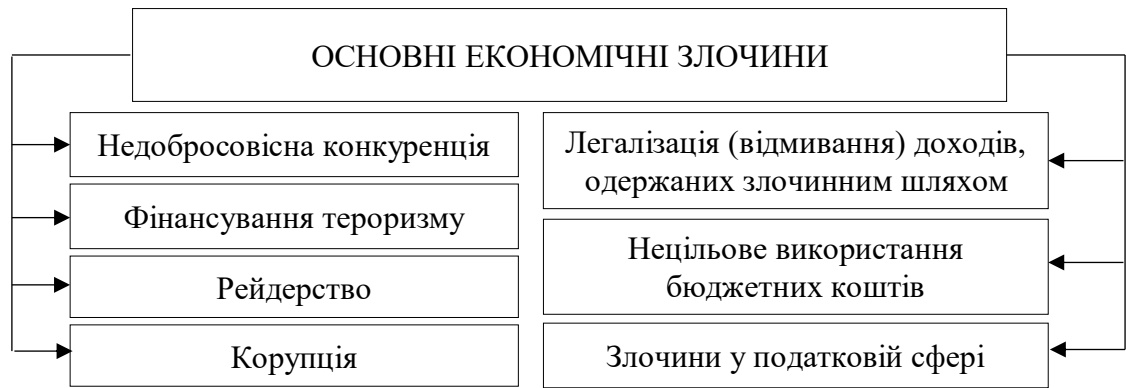

Рис. 1.1. Перелік основних економічних злочинів

Джерело: сформовано автором за даними: [6, с. 66]

Водночас, зазначимо, що серед економічних злочинів, які найбільш часто вчиняються як в Україні, так і в інших країнах світу, є недобросовісна конкуренція, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, нецільове використання бюджетних коштів, фінансування тероризму, злочини у податковій сфері, рейдерство та корупція.

Відповідно, Д. Грицишен [7, с. 82] розробив систему заходів запобігання та протидії економічній злочинності, в якій пропонує виокремлювати методи такої протидії. На рис. 1.2 систематизуємо запропоновані вченим методи запобігання та протидії економічній злочинності.

Ми погоджуємося з позицією науковця та також вважаємо, що формувати систему методів протидії економічній злочинності необхідно із урахуванням видів злочинів, що вчиняються в економічній сфері.

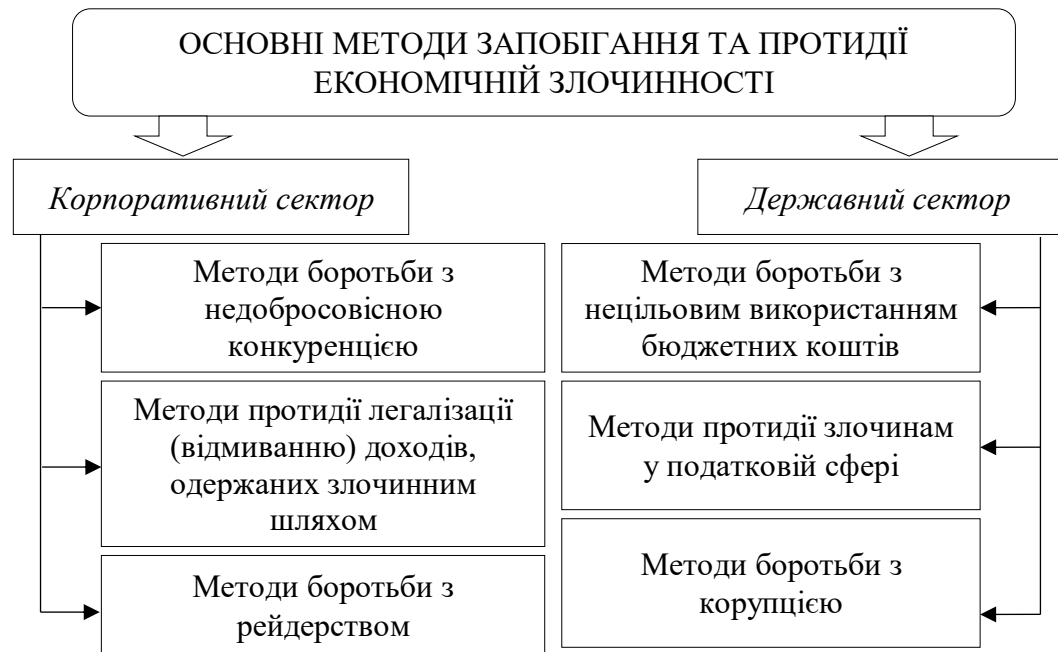

Рис. 1.2. Перелік методів запобігання та протидії економічній злочинності

Джерело: сформовано автором за даними: [7, с. 82]

Однак, В. Ксендзук та Д. Бондаренко [8, с. 46] мають власне бачення щодо виокремлення методів протидії економічній злочинності та пропонують їх поділять на види в залежності від сфери, в якій вони вчиняються, а саме:

- 1) методи протидії економічним злочинам у сфері відносин власності;
- 2) методи протидії економічним злочинам у сфері фінансових відносин;
- 3) методи протидії економічним злочинам у сфері виконання бюджету;
- 4) методи протидії економічним злочинам у сфері підприємницької діяльності;
- 5) методи протидії економічним злочинам у сфері протидії монополізму та недобросовісній конкуренції;
- 6) методи протидії економічним злочинам у сфері обслуговування населення.

На рис. 1.3 здійснено узагальнення запропонованих В. Ксендзук та Д. Бондаренко методів протидії економічній злочинності.

Рис. 1.3. Класифікація основних методів протидії економічній злочинності відповідно до класифікаційних ознак вчинення економічних злочинів

Джерело: сформовано автором за даними: [8, с. 46]

Кожна із груп методів протидії економічній злочинності характеризується власними особливостями та в залежності від сфери, де вчиняються економічні злочини формується комплекс заходів, спрямованих на боротьбу з протиправними діями. Очевидно, що така класифікація методів запобігання та протидії економічній злочинності заслуговує на увагу та є виправданою й доцільною.

Водночас, необхідно окремо акцентувати увагу на одному із найбільш загрозливих та масштабних злочинів у сфері економіки, що особливо інтенсифікувався в умовах сучасності, – легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Даний економічний злочин виокремлюється із сукупності інших через його транснаціональний характер та міжнародний масштаб. Відповідно до існуючих наукових підходів, легалізація (відмивання) коштів, майна та інших активів, що одержані у неправомірний та злочинний спосіб, використовує всю міжнародну фінансово-економічну систему та наявні інструменти з метою збагачення та одержання неправомірної вигоди. Тому, зважаючи на вагомість окресленої проблематики вважаємо за доцільне більш глибоко дослідити методи боротьби з економічною злочинністю, пов'язаною із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Таким чином, проведені дослідження теоретичних засад економічної злочинності дозволяють визначити її як складне соціально-економічне явище, що проявляється у вчиненні протиправної діяльності, спрямованої на одержання неправомірної вигоди, яка, водночас завдає значної шкоди інтересам держави і суспільства. Доведено, що серед найбільш часто вчинених економічних злочинів є легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, масштаби якої набули глобального значення, а методи й заходи ефективної протидії потребують врахування викликів і небезпек сучасності.

1.2. Сутність та значення системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом

Інтенсифікація розвитку процесів глобалізації, цифровізація міжнародної та національної економіки, посилення кіберризиків обумовлюють зростання масштабів економічної злочинності та виокремлюють в її структурі такий небезпечний економічний злочин як легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Очевидно, що в умовах нестабільності та невизначеності протиправна фінансово-економічна й господарська діяльність поступово переміщується в тіньовий сектор економіки, а її результати потребують узаконення та легалізації. Як наслідок, акумульовані тіньові капітали легалізуються як в Україні, так і за її межами, здебільшого з використанням офшорних зон, а відмиті кошти повертаються в економіку у вигляді інвестицій або ж інших активів. Зважаючи на такі тенденції, обумовлюється необхідність дослідження даного небезпечного та деструктивного явища, а пошук методів протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, трансформуються на передній план та потребують комплексності й системності.

Теоретичні підходи до розгляду сутності системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом (СЗПЛ(В)ДОЗШ) та виокремлення її значення в умовах сьогодення відображаються в працях багатьох вітчизняних й зарубіжних вчених. Ґрунтовні напрацювання щодо даної проблематики належать С. Леонову, А. Бойко, В. Боженко та І. Лучко [9, с. 139], які легалізацію злочинно отриманих коштів та активів вважають найбільш поширеним економічним злочином, а формування системи заходів щодо її протидії трактують як пріоритетний напрямок державної політики в контексті реалізації обраного Україною вектору на євроінтеграцію. При цьому, науковці акцентують увагу на методах боротьби з даним деструктивним явищем та стверджують, що вони повинні знаходитися у площині посилення контролю за валютними операціями, який реалізовується

шляхом удосконалення механізмів взаємодії між правоохоронними органами, банківськими установами, спеціально уповноваженими органами та міжнародними організаціями в рамках стратегії протидії організованих транснаціональній економічній злочинності.

Виходячи із визначення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, яке подане у Законі України «Про запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [10], СЗПЛ(В)ДОЗШ, повинна враховувати комплекс заходів, спрямованих на попередження протиправних діянь, що передбачають набуття, володіння, використання, розпорядження активами, коштами та майном, які відповідно до фактичних обставин були набуті незаконним способом, а також на боротьбу із здійсненням фінансових операцій із такими активами, коштами та майном, їх переміщенням, зміною права власності, приховуванням реальних джерел їх походження та місця знаходження.

Я. Коваль [11, с. 151] має власне бачення СЗПЛ(В)ДОЗШ, відповідно до якого вона трактується як необхідність боротьби із складним економіко-правовим явищем, що не має кордонів, та вважає, що методи боротьби із ним обов'язково повинні включати міжнародне співробітництво, адже, як правило, злочинно одержані кошти легалізуються за межами країни їх походження.

М. Уткіна [12, с. 179] питання формування СЗПЛ(В)ДОЗШ, а також щодо узаконення злочинно отриманих активів, майна і грошових коштів розглядає з позиції необхідності формування системи протидії економічній злочинності, адже встановила, що даний вид економічного злочину безпосередньо пов'язаний із здійсненням фінансових операцій, в процесі чого використовується цілий спектр методів, способів і механізмів приховування тіньових активів та набуття ними легального статусу в межах міжнародної економічної системи.

На національному рівні формування СЗПЛ(В)ДОЗШ, як зазначають В. Василевич та Ю. Левченко [13, с. 489], відбувається на двох рівнях: (1)

первинному та (2) державному. При цьому, науковці СЗПЛ(В)ДОЗШ, трактують як сукупність заходів, що реалізуються суб'єктами фінансового моніторингу первинного і державного рівнів з метою дотримання та виконання вимог чинного вітчизняного законодавства у сфері боротьби з економічною злочинністю. Водночас, науковці зазначають необхідність уніфікації та систематизації таких заходів, що пропонують здійснювати шляхом виокремлення певних напрямів запобігання та протидії легалізаційним проявам.

М. Бліхар, Л. Савченко, І. Комарницька та М. Вінічук [14, с. 111] узагальнили стратегічні орієнтири протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних у протиправний спосіб в тіньовому секторі економіки, серед яких відмічають вагомість та необхідність:

1) удосконалення чинного вітчизняного законодавства в частині формування організаційно-правових механізмів запобігання протиправній фінансово-господарській діяльності суб'єктів господарювання з метою недопущення ведення ними діяльності в тіньовому секторі економіки та адаптації відповідних нормативно-правових й законодавчих актів до норм міжнародного права;

2) формування ефективних механізмів боротьби з корупцією та запровадження на законодавчому рівні обов'язкового обґрунтування джерел походження грошових коштів при придбанні предметів розкошу.

Натомість, С. Леонов, А. Бойко, В. Боженко та І. Лучко [9, с. 142] пропонують інші основні напрямки розвитку СЗПЛ(В)ДОЗШ, серед яких доводять першочерговість:

1) підвищення ефективності взаємодії між суб'єктами антилегалізаційної боротьби, а саме між Державною службою фінансового моніторингу України, інститутами первинного моніторингу, банківськими установами та правоохоронними органами;

2) формування та імплементації системи показників та критеріїв оцінювання ефективності фінансового моніторингу на макрорівні та в розрізі окремих сегментів фінансового ринку;

3) адаптації вітчизняного законодавства до світових стандартів у сфері фінансового моніторингу (рис. 1.4).

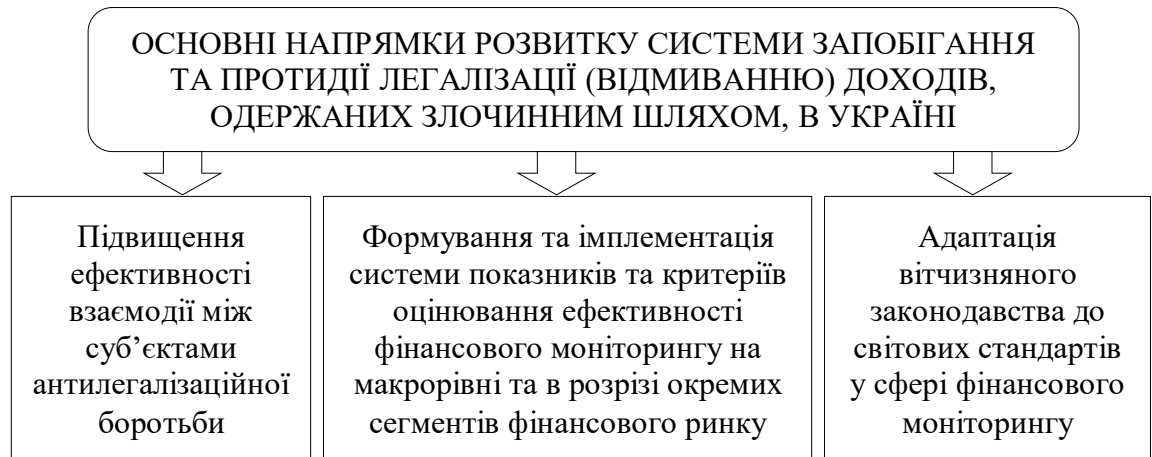

Рис. 1.4. Напрямки розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, в Україні

Джерело: сформовано автором за даними: [9, с. 142]

На міжнародних аспектах протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, наголошує також С. Фролов [15, с. 130], який даний вид економічних злочинів відносить до типових конвенційних злочинів та стверджує, що легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є діяннями, криміналізація яких відбулася одночасно із вступом України до числа учасників певних конвенцій та міжнародно-правових актів.

Схожій позиції дотримується Н. Москаленко [16, с. 119], яка вважає, що саме міжнародні стандарти запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних у неправомірний спосіб, виявляються основним фундаментом формування національної системи антилегалізаційної боротьби, а комплекс заходів протидії легалізації злочинних доходів, коштів та активів створюється із урахуванням внутрішнього законодавства та умов

функціонування держави й суспільства. При цьому, специфіка формування національної СЗПЛ(В)ДОЗШ, істотно залежить від моделі організації діяльності підрозділу фінансової розвідки та від його взаємодії із правоохоронними органами. При цьому, науковиця доводить, що основними елементами СЗПЛ(В)ДОЗШ, є:

- 1) особи та суб'єкти господарювання, які здійснюють операції з грошовими коштами;
- 2) правоохоронні органи;
- 3) наглядові органи;
- 4) спеціально уповноважений орган фінансового моніторингу.

О. Бех [17, с. 214] відмітив, що протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, на сучасному етапі відбувається завдяки злагодженій взаємодії спеціальних підрозділів фінансової розвідки, які створюються в країнах та виконують функції координації діяльності у сфері протидії легалізаційним проявам. Зауважимо, що в Україні підрозділом фінансової розвідки є Державна служба фінансового моніторингу, яка, водночас, є національним центром отримання й аналізу інформації про підозрілі фінансові операції та інші операції, що свідчать про легалізацію коштів, а також про предикатні легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, злочини. Відповідно до позиції О. Бека, СЗПЛ(В)ДОЗШ, охоплює комплекс заходів, які забезпечують уніфікацію національного антилегалізаційного законодавства та його імплементацію до норм й стандартів міжнародного права, а також формування спеціальних заходів, направлених на боротьбу з тінізацією економічних відносин, офшоризацією економіки і криміналізацією економічних відносин. Крім того, окремим блоком заходів науковець виокремлює боротьбу із корупцією, яка поширилася на всі сфери державного управління, адже існуючі заходи протидії корупційним проявам не є ефективними.

Стає очевидним, що СЗПЛ(В)ДОЗШ, складається з багатьох елементів, які окреслюють її методичний, організаційний, правовий та інформаційний

аспекти. В даному контексті, обґрунтованими є дослідження Я. Коваль [11, с. 154], яка систематизувала зазначені елементи та охарактеризувала їх. На рис. 1.5 відобразимо основні елементи СЗПЛ(В)ДОЗШ.

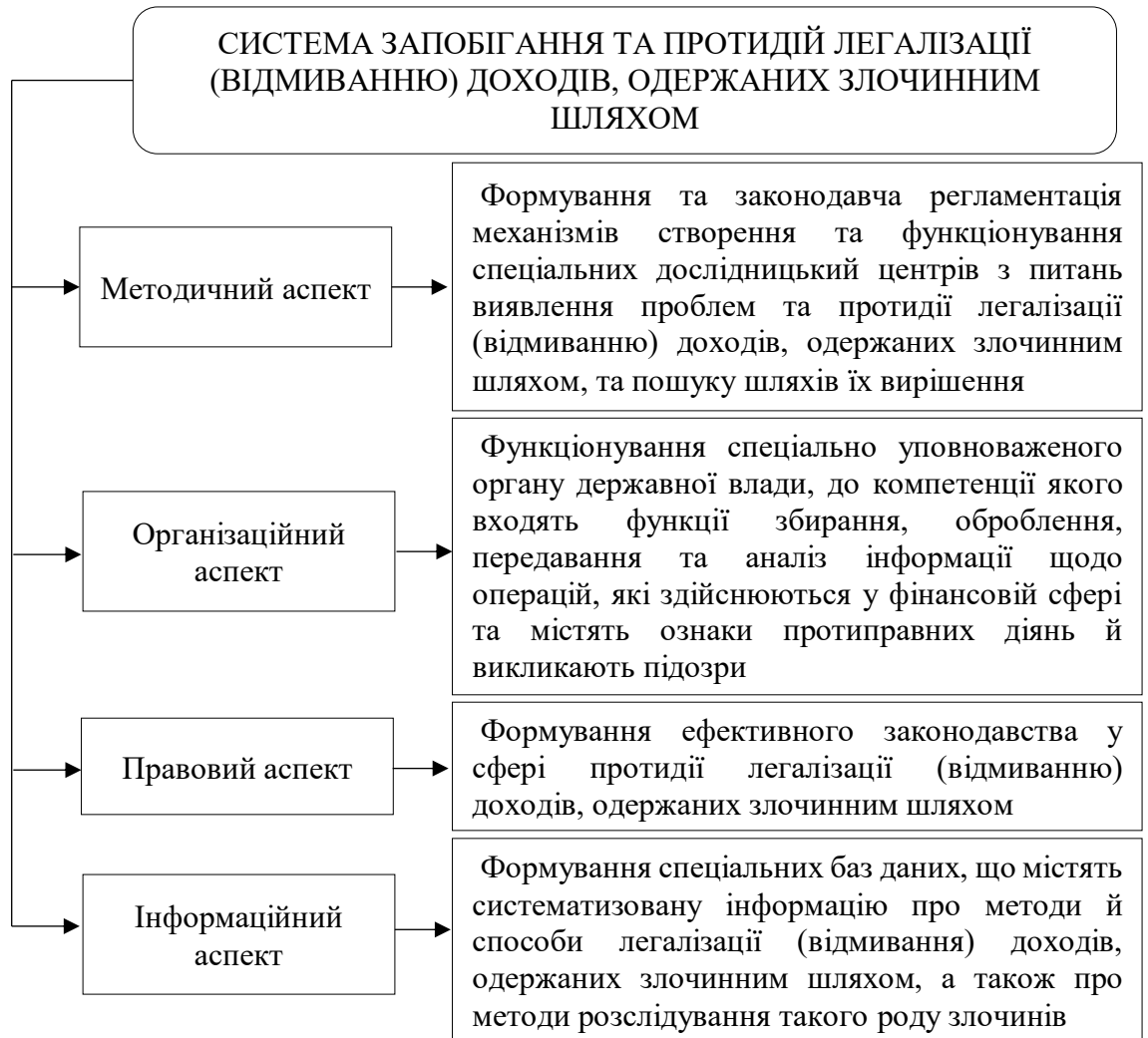

Рис. 1.5. Основні елементи системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та їх характеристика

Джерело: сформовано автором за даними: [11, с. 154]

Узагальнюючи зазначене, варто відзначити, що СЗПЛ(В)ДОЗШ охоплює декілька напрямів, за якими відбувається формування комплексу спеціальних заходів запобігання та протидії легалізаційним проявам, а саме:

- 1) необхідність формування методичного інструментарію оцінювання обсягів легалізації (відмивання) злочинно одержаних активів, грошових коштів та майна;
- 2) створення спеціальних дослідницьких центрів з питань виявлення проблем та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та пошуку шляхів їх вирішення;
- 3) створення та забезпечення ефективного функціонування спеціально уповноваженого органу державної влади у сфері протидії відмиванню коштів та майна – підрозділу фінансової розвідки;
- 4) формування ефективного законодавства у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- 5) формування спеціальних баз даних, що містять систематизовану інформацію про методи й способи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також про методи розслідування такого роду злочинів.

Очевидно, що значна кількість заходів боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, вже реалізовані та перебувають на стадії реалізації. Водночас, варто відмітити позитивний ефект від реалізації таких заходів. Однак, обсяги та масштаби даного економічного злочину залишаються вагомими, що обумовлює необхідність продовження досліджень у даному керунку та пошук нових методів протидії зазначеному деструктивному явищу.

Отже, результати проведеного дослідження системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, дозволили визначити її сутність, окреслити основні елементи та виявити значення для держави і суспільства.

Висновки до розділу 1

1. Проведені дослідження теоретичних аспектів економічної злочинності дозволили встановити, що вона являється складним та небезпечним соціально-економічним явищем, що проявляється у вчиненні протиправних діянь в економічній сфері держави та спрямована на завідома незаконне одержання неправомірної вигоди, що загрожує інтересам держави і суспільства. Виявлено транснаціональний характер економічної злочинності та з'ясовано її дестабілізуючий вплив на процеси і явища, що відбуваються в державі і суспільстві.

2. Доведено, що економічна злочинність охоплює різні види економічних злочинів, зокрема: (1) недобросовісну конкуренцію; (2) легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; (3) нецільове використання бюджетних коштів; (4) фінансування тероризму; (5) злочини у податковій сфері; (6) рейдерство та (7) корупцію. Виявлено, що найбільш небезпечним та вагомим економічним злочином є легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, масштаби якого продовжують зростати та набувають транснаціонального характеру.

3. Обґрунтовано необхідність дослідження методів протидії економічній злочинності в розрізі основних видів вчинення злочинів у сфері економіки, а саме: (1) методи протидії економічним злочинам у сфері відносин власності; (2) методи протидії економічним злочинам у сфері фінансових відносин; (3) методи протидії економічним злочинам у сфері виконання бюджету; (4) методи протидії економічним злочинам у сфері підприємницької діяльності; (5) методи протидії економічним злочинам у сфері протидії монополізму та недобросовісній конкуренції; (6) методи протидії економічним злочинам у сфері обслуговування населення.

4. Вивчення сутності системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом дає підстави стверджувати, що вона складається із багатьох елементів та передбачає формування комплексу

заходів ефективної протидії злочинній діяльності, що містить ознаки та свідчить про факти легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Встановлено, що основні заходи антилегалізаційної боротьби згруповані в залежності від напрямів її реалізації, мають комплексний та системний характер.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В СИСТЕМІ ЗАПОБІГАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

2.1. Сучасні тенденції економічної злочинності в Україні

Існування проблем протидії економічній злочинності доводяться працями вітчизняних та зарубіжних вчених та обґрунтовуються емпіричними дослідженнями практиків. Однак, обидві категорії дослідників акцентують увагу на відсутності методичного інструментарію оцінювання кількісних і якісних показників економічної злочинності, від чого, безпосередньо, залежить ефективність протидії даному деструктивному соціально-економічному явищу. Достовірно та об'єктивно оцінити сучасні тенденції економічної злочинності досить важко, адже, на сучасному етапі констатується відсутність єдиної статистичної звітності щодо вчинених злочинів у сфері економіки. Проте, оцінювання параметрів економічної злочинності в Україні здійснюється шляхом розрахунку показників кількості економічних злочинів. Вважаємо за доцільне детально проаналізувати такі показники.

Очевидно, що поширення економічної злочинності є мінливим явищем, тому її показники динамічно змінюються із плином часу. При цьому, мотиви вчинення економічних злочинів зводяться до отримання неправомірної вигоди та власного збагачення. Виходячи із зазначеного економічна злочинність у своїй структурі виокремлює злочини проти власності, злочини у сфері господарської діяльності та злочини у сфері службової діяльності. Тому, й проводити емпіричні дослідження економічної злочинності в Україні варто із урахуванням таких аспектів.

Оскільки нами встановлено, що в структурі економічної злочинності найбільш вагомим та небезпечним злочином є легалізація (відмивання)

доходів, одержаних злочинним шляхом, то обґрунтованим є оцінювання її тенденції в період 2018–2023 рр. за такими показниками як кількість злочинів, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, та кількість злочинів, пов'язаних із умисним порушенням вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації коштів (рис. 2.1).

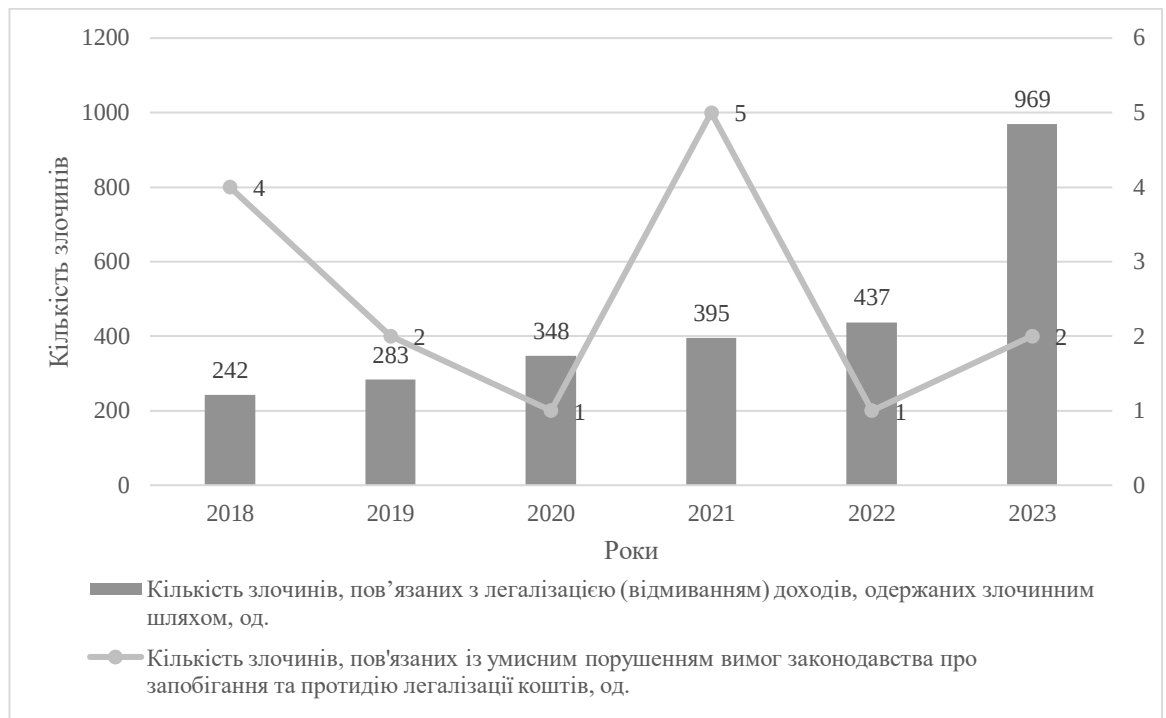

Рис. 2.1. Динаміка кількості злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, у 2018–2023 рр., од.

Джерело: сформовано автором за даними: [18–23]

Результати проведеного дослідження засвідчують зростаючі тенденції щодо кількості злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом. Зокрема, у 2018 р. кількість таких злочинів становила 242 випадки, а до 2023 р. вона збільшилася до 969 злочинів (темп зміни становить +300 %). При цьому, особливо значне зростання кількості злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, спостерігається у 2023 р. та говорить про активізацію економічної злочинності в Україні в умовах повномасштабної війни. Водночас, методи та способи вчинення протиправних діянь, пов'язаних із

відмиванням злочинно одержаних коштів, майна та інших активів постійно оновлюються, видозмінюються та поступово трансформуються у віртуальне середовище, а кіберпростір використовується як плацдарм для вчинення економічних злочинів.

Що стосується кількості злочинів, пов'язаних із умисним порушенням вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації коштів, то тут відмітити стабільну динаміку важко, адже кількість таких злочинів є незначною, а саме у 2018 р. їх зафіксовано 4, у 2019 р. – 2, у 2020 р. – 1. Незначне зростання відбулося у 2021 р. до 5 випадків, проте, у 2022 р. та 2023 р. знову зафіксовано зниження до 1 та 2 випадків відповідно.

Схожі тенденції спостерігаються щодо динаміки кількості правопорушень, вчинених з використанням бюджетних коштів у 2018–2023 рр. (рис. 2.2).

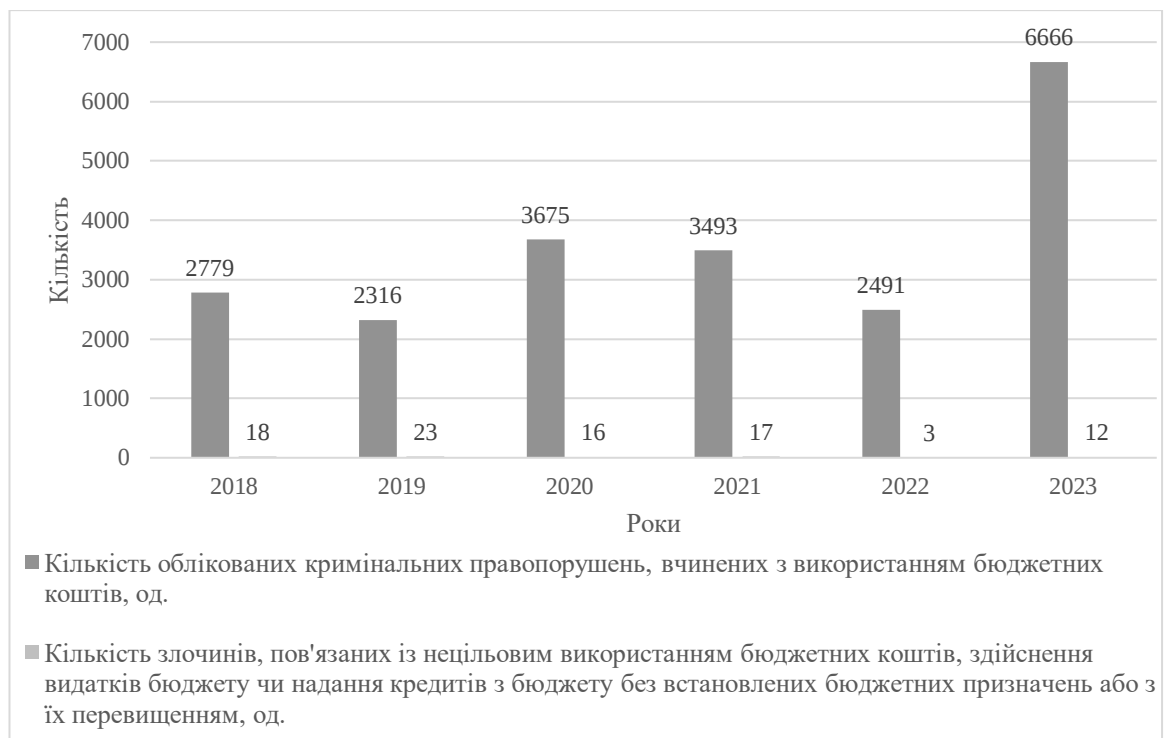

Рис. 2.2. Динаміка кількості правопорушень, вчинених з використанням бюджетних коштів у 2018–2023 рр., од.

Джерело: сформовано автором за даними: [24–29]

Як засвідчують результати проведених досліджень, у 2023 р. відбулося суттєве зростання кількості облікованих кримінальних правопорушень з ознаками вчинення злочинів, пов'язаних із використанням бюджетних коштів до 6666 випадків за рік. Зазначимо, що у попередніх періодах значення даного аналізованого показника було значно нижчим і знаходилося в межах 2779 правопорушень у 2018 р., 3675 правопорушень у 2020 р. та 2491 правопорушення у 2022 р. Знову ж таки, доводиться гіпотеза про те, що воєнні дії на території України, запровадження спеціального режиму воєнного стану в державі та обмеження у законодавстві створюють сприятливі умови для розвитку тіньового сектора економіки та для вчинення економічних злочинів.

Проведений аналіз за іншим показником кількості злочинів, пов'язаних із нецільовим використанням бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, також показує нестійкий тренд, який має низхідну динаміку. Найбільша кількість такого виду злочинів була зафіксована у 2019 р. – 23 злочини, а найменша у 2022 р. – 3 злочини. 2023 р. показав зростання кількості злочинів, пов'язаних із нецільовим використанням бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням до 12, що на 9 злочинів більше, ніж у попередньому 2022 р.

Стає очевидним, що економічна злочинність у сфері використання бюджетних коштів також активізувалася в останні роки та набула загрозливого значення.

Позитивною ситуація складається щодо кількості злочинів, пов'язаних із фінансуванням тероризму (рис. 2.3), які є особливо небезпечними в Україні та свідчать про прояви сепаратизму та активізацію терористичної діяльності. У 2018 р. та 2020 р. зафіксовано по 37 злочинів, які пов'язані із фінансуванням тероризму, у 2019 р. їх кількість зменшилася до 33 злочинів. Проте, у 2021 р. спостерігається зростання тренду за аналізованим показником до 50 злочинів.

Подальший період 2022–2023 рр. фіксує зменшення таких злочинів до 40 та 22 за рік відповідно.

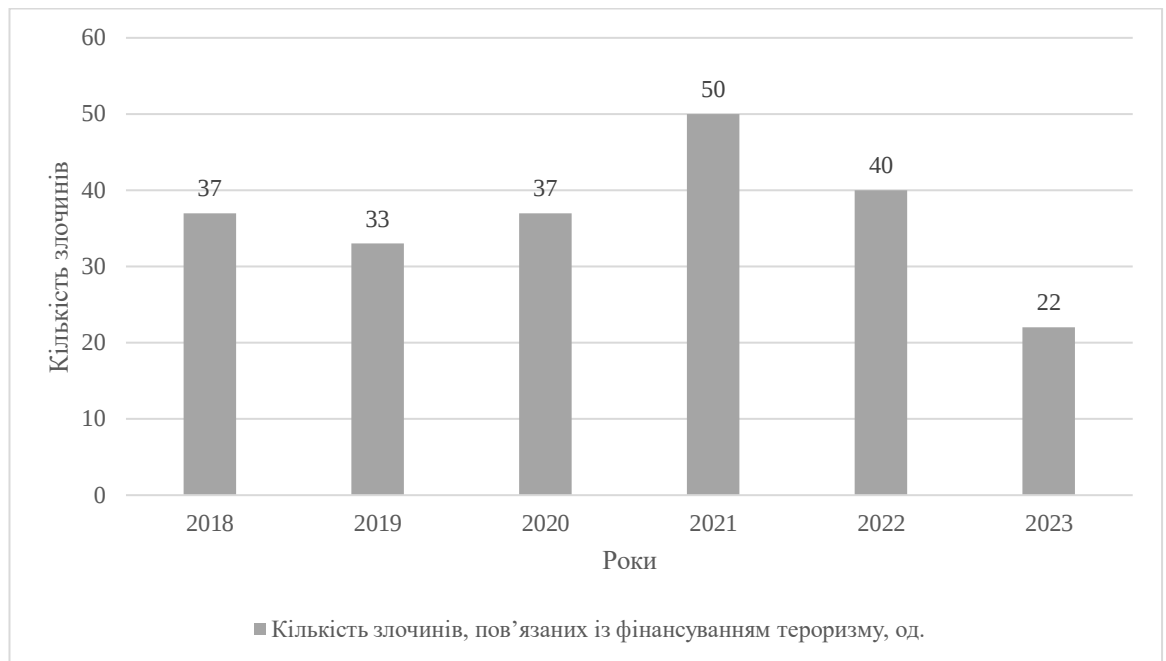

Рис. 2.3. Динаміка кількості злочинів, пов'язаних із фінансуванням тероризму, у 2018–2023 рр., од.

Джерело: сформовано автором за даними: [18–23]

Здійснення аналізу злочинів у податковій сфері України за 2018–2023 рр. дозволило виокремити найбільш вагомі злочини та систематизувати динаміку зміни їх параметрів на рис. 2.4. Результати проведених досліджень дають підстави констатувати, що в Україні найбільшу частку займають злочини, пов'язані із ухиленням від сплати податків і зборів (обов'язкових платежів). У 2018 р. кількість такого виду злочинів становила 1099. Проте, в подальших періодах фіксувалося незначне, але стабільне їх зниження до 852 злочинів у 2019 р., до 910 злочинів у 2020 р., до 760 злочинів у 2021 р. та до 390 злочинів у 2022р. Однак, за підсумками 2023 р. кількість злочинів, пов'язаних із ухиленням від сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) різко збільшилася до 914, що засвідчує посилення нестабільності у податковій сфері та доводить активізації у ній економічної злочинності.

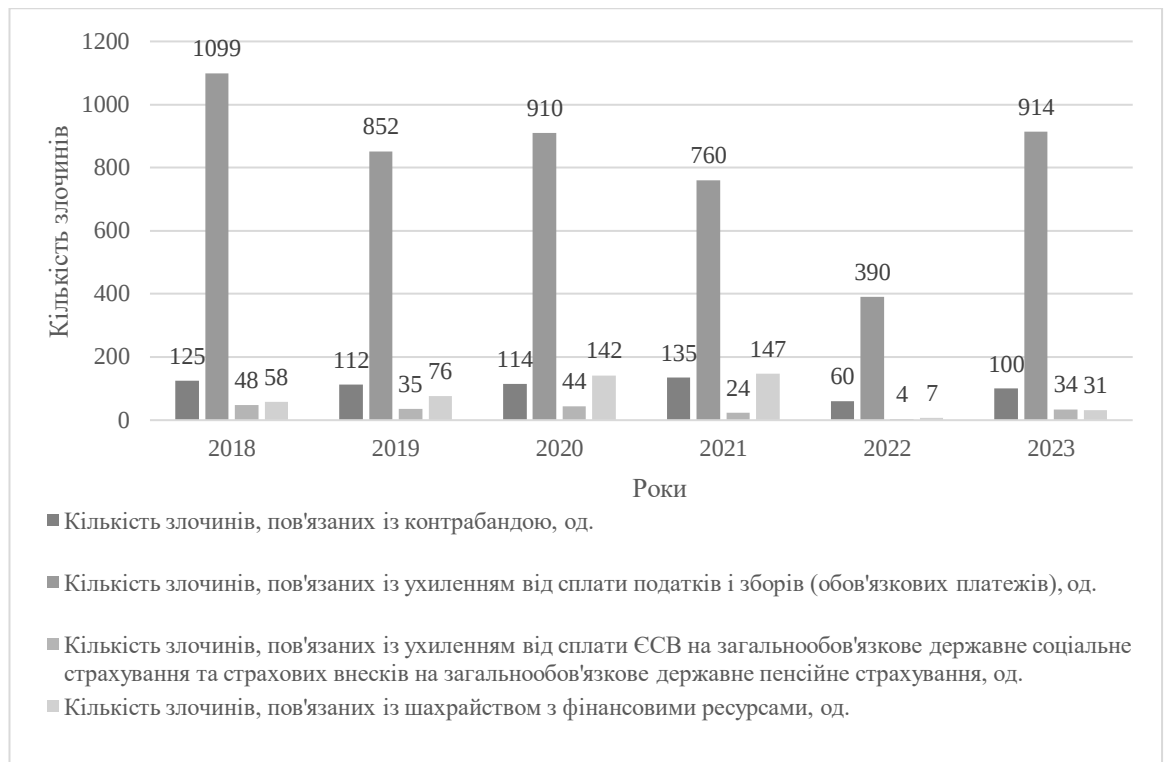

Рис. 2.4. Динаміка кількості злочинів, вчинених у податковій сфері у 2018–2023 рр., од.

Джерело: сформовано автором за даними: [18–23]

Щодо інших аналізованих показників, зокрема, кількості злочинів, пов'язаних із ухиленням від сплати ЄСВ на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, кількості злочинів, пов'язаних із шахрайством з фінансовими ресурсами та кількості злочинів, пов'язаних із контрабандою, виокремлюються аналогічні тенденції, однак, обсяги таких злочинних діянь є значно меншими. При цьому, зберігається тенденція до зростання кількості усіх зазначених видів економічних злочинів у 2023 р., що також підтверджує загострення тенденцій щодо активізації економічної злочинності у 2023 р.

Відносно, позитивною ситуація складається щодо облікованої кількості злочинів, пов'язаних із рейдерством. Якщо проаналізувати наявні дані (рис. 2.5), то можна відмітити позитивний спадний тренд щодо кількості рейдерських захоплень в Україні впродовж 2019–2022 рр. із 130 випадків у 2019 р. до 15 випадків у 2022 р. (темп зміни становить –88,46 %).

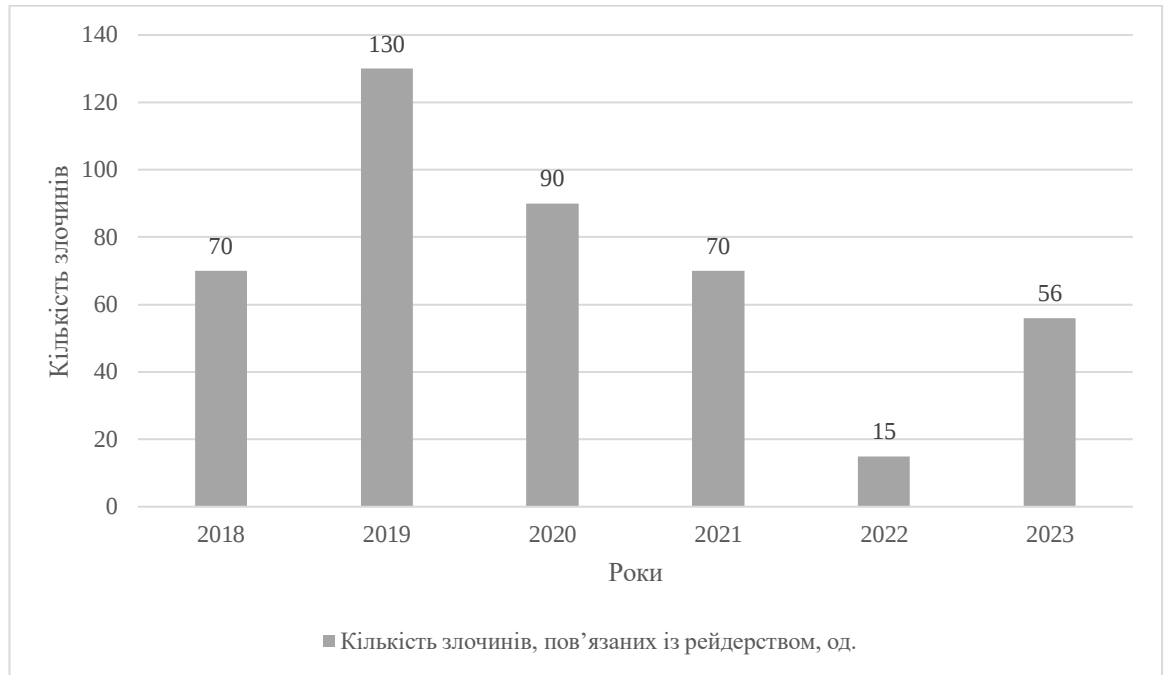

Рис. 2.5. Динаміка кількості злочинів, пов'язаних із рейдерством у 2018–2023 рр., од.

Джерело: сформовано автором за даними: [18–23]

Проте, у 2023 р. кількість злочинів, пов'язаних із рейдерськими захопленнями зростає до 56 випадків за рік, що являється негативним явищем та доводить посилення економічної злочинності в країні.

Однозначно позитивною можна охарактеризувати стан злочинності, пов'язаної із корупційними проявами. Як доводять результати проведеного дослідження основних корупційних злочинів в Україні за період з 2018 р. по 2023 р. (рис. 2.6), кількість злочинів, пов'язаних із корупцією поступово зменшується. Зокрема, варто відмітити вагоме зменшення таких видів злочинів як зловживання владою або службовим становищем із 3589 злочинів у 2018 р. до 2983 злочини у 2023 р., перевищення влади та службових повноважень із 2159 злочинів у 2018 р. до 1256 злочинів у 2023 р., службових підроблень із 6644 злочинів у 2018 р. до 4335 злочинів у 2023 р. та прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою із 2189 злочинів у 2018 р. до 1403 злочини у 2023 р.

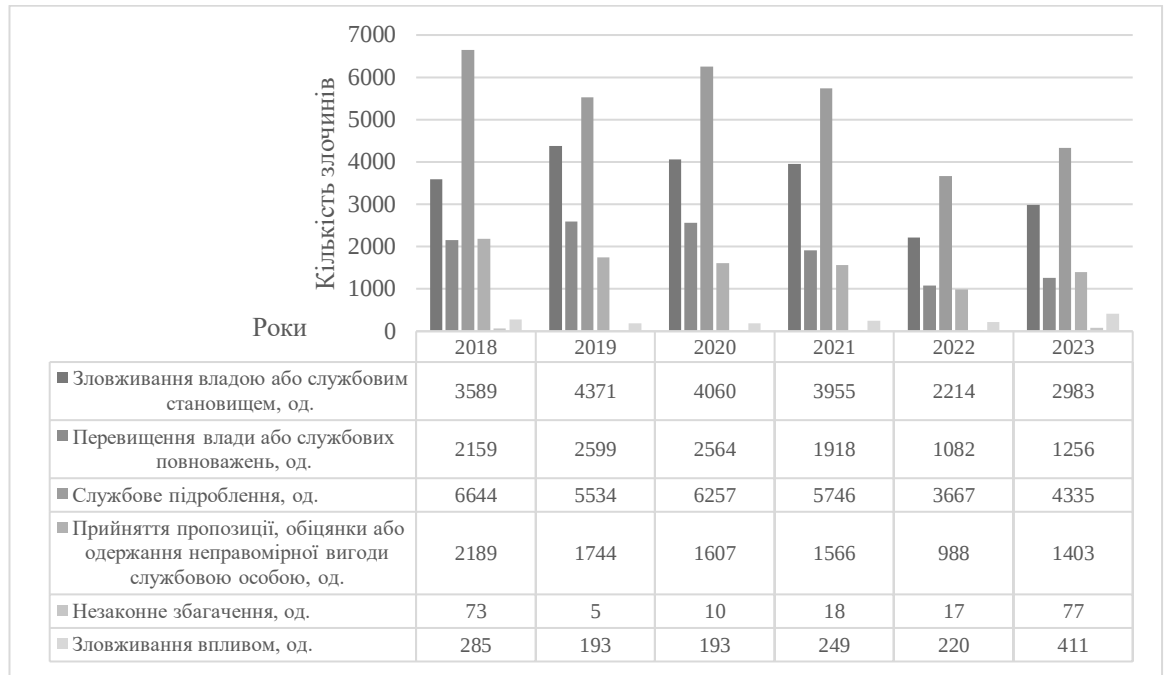

Рис. 2.6. Динаміка кількості злочинів, пов'язаних із корупцією у 2018–2023 рр., од.

Джерело: сформовано автором за даними: [18–23]

Натомість, відмічається істотне зростання кількості злочинів, пов'язаних із незаконним збагаченням до 77 у 2023 р. та зловживання впливом до 411 злочинів у 2023 р., що виявляється найвищими показниками за весь аналізований період. Очевидно, що проблеми протидії корупції в Україні залишаються невирішеними попри вагомі кроки щодо формування антикорупційних заходів на рівні держави та одержання позитивного ефекту від їх реалізації.

Таким чином, проведені дослідження стану та сучасних тенденцій економічної злочинності в Україні дозволяють стверджувати, що в 2023 р. в країні активізувалася економічна злочинність, про що свідчить істотне зростання злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, нецільовим використанням бюджетних коштів, фінансуванням тероризму, рейдерством, корупцією та злочинів у податковій сфері.

2.2. Оцінка методів протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом

Зростаючі масштаби поширення економічної злочинності в Україні та поява нових сучасних способів вчинення протиправних діянь в економіці обумовлюють необхідність пошуку актуальних методів протидії економічній злочинності, адже, як засвідчує аналіз стану та тенденцій зміни економічних злочинів, існуючі методи й механізми її протидії є неефективними, оскільки економічна злочинність в Україні зростає. Стає очевидним, що на сучасному етапі оцінити реальні масштаби економічної злочинності надзвичайно важко, адже війна росії проти України створила значну кількість перешкод у доступі до інформаційних ресурсів, особливо на тих територіях, де ведуться активні бойові дії та на тих, що анексовані і перебувають під окупацією. Зважаючи на зазначене, доцільним виявляється необхідність оцінювання ефективності методів протидії економічній злочинності, виявлення проблем боротьби із нею та окреслення нових шляхів виходу із кризових ситуацій. При цьому, необхідно зважати на те, що першочергового значення набуває необхідність виокремлення серед основних методів боротьби із економічною злочинністю саме методів протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, адже даний вид злочину найчастіше використовується для узаконення протиправно одержаних грошових коштів, майна та інших активів.

Проведені емпіричні дослідження обсягів встановленої вартості легалізованого майна, одержаного злочинним шляхом, в Україні за період з 2018 р. по 2023 р. (рис. 2.7) дозволяють стверджувати, що в країні не відслідковується стійкої тенденції щодо зростання або зниження обсягів легалізованих доходів. Швидше, відмічається циклічність проявів даного соціально-економічного явища. При цьому, більші обсяги встановленої вартості легалізованого майна, одержаного злочинним шляхом, фіксуються в

період посилення соціально-економічної й суспільно-політичної кризи в країні.

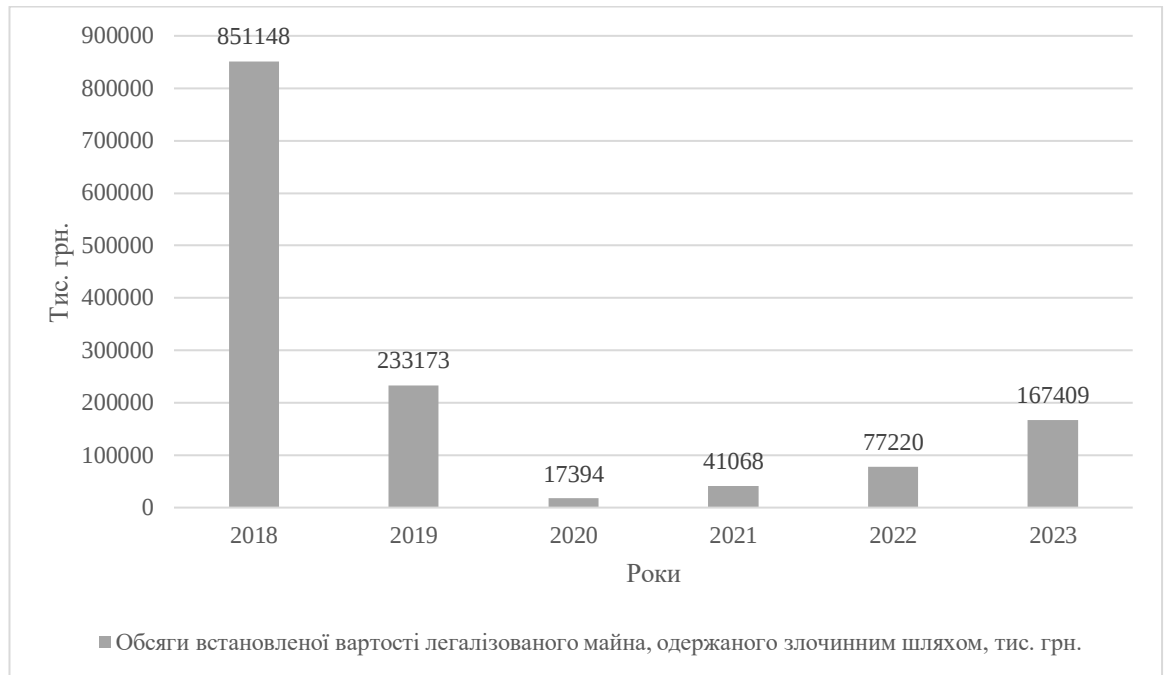

Рис. 2.7. Динаміка обсягів встановленої вартості легалізованого майна, одержаного злочинним шляхом, у 2018–2023 рр., тис. грн.

Джерело: сформовано автором за даними: [30–35]

Найбільші обсяги легалізованого (відмитого) майна, грошових коштів та інших активів, одержаних злочинним шляхом, встановлено у 2018 р. – 851148 тис. грн. В подальшому значення аналізованого показника істотно знизилося до 233173 тис. грн. у 2019 р. та до 17394 тис. грн. у 2020 р. У 2021 р. під впливом коронавірусної кризи та поширення пандемії COVID-19 та внаслідок вагомих обмежень, що були встановлені державою, активізувалися процеси переміщення фінансово-економічних операцій у віртуальний простір, що обумовило зростання кількості фінансових злочинів з використанням кіберпростору. Як наслідок, обсяги встановленої вартості легалізованого майна, що було набуто у неправомірний спосіб, збільшилися до 41068 тис. грн.

Наступний період зростання обсягів встановленої вартості легалізованого майна, коштів та інших активів, одержаних злочинним

шляхом, характеризується посиленням впливу дестабілізуючих чинників повномасштабного військового вторгнення російської федерації на територію України. Політична невизначеність та соціально-економічна нестабільність спричинили неупорядкованість у державі і суспільстві, внаслідок чого активізувалися злочинні угруповання та інтенсифікували свою діяльність в тіньовому секторі економіки, результати якої потребують легалізації та залучення в офіційний обіг. Очевидно, що в даний період частка легалізованих активів має тенденцію до зростання, зокрема до 77220 тис. грн. у 2022 р. Ще більше ситуація поглибилася у 2023 р., за підсумками якого на фоні зростання кількості усіх видів економічних злочинів, збільшилася кількість злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, та, відповідно, й обсягів встановленої вартості легалізованого майна, одержаного злочинним шляхом, до 167409 тис. грн.

Однак, зростання обсягів встановленої вартості легалізованого майна, коштів та інших активів, одержаних злочинним шляхом, які виявлені та обліковані спеціально уповноваженими й правоохоронними органами не є показником визначення ефективності протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, адже, зростаючі тренди щодо їх значень засвідчують швидше зростання рівня економічної злочинності в країні, ніж підвищення ефективності боротьби з ними. В даному контексті, актуальними виявляються дослідження результатів діяльності спеціально уповноваженого органу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом – Державної служби фінансового моніторингу України. Відповідно до звітних даних Держфінмоніторингу за 2018–2023 рр. (рис. 2.8) кількість повідомлень, що надійшли до Державної служби фінансового моніторингу України про фінансові операції, що містять ознаки легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, мають дещо інші тенденції.

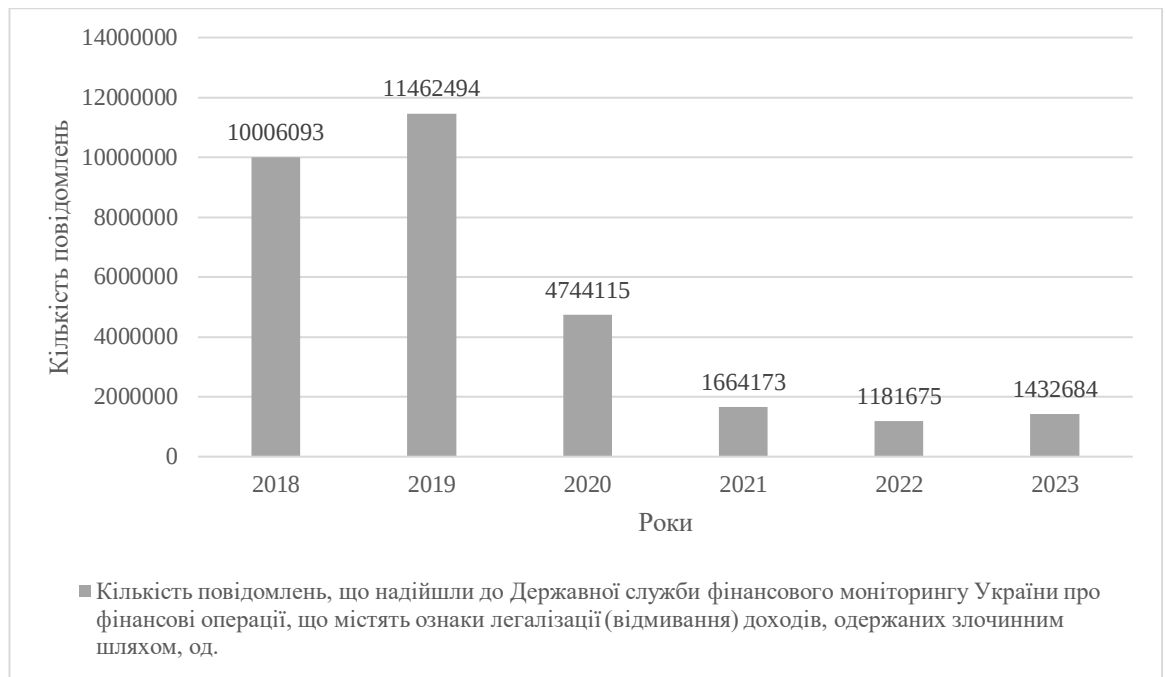

Рис. 2.8. Динаміка кількості повідомлень, що надійшли до Державної служби фінансового моніторингу України про фінансові операції, що містять ознаки легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, у 2018–2023 рр., од.

Джерело: сформовано автором за даними: [36, с. 15; 37, с. 15; 38, с. 17; 39, с. 13; 40, с. 20; 41, с. 21]

Зокрема, на фоні збільшення кількості повідомлень про підозрілі фінансові операції у 2019 р. до 11462494 повідомлення, обсяги легалізованого майна істотно знизилися у порівнянні із показниками 2018 р. У 2020–2022 рр. також спостерігається спадний тренд щодо даного аналізованого показника, а у 2023 р. зафіксовано незначне зростання кількості повідомлень про підозрілі фінансові операції, що недостатньо корелює із обсягами встановленої вартості легалізованого майна, одержаного злочинним шляхом, у даному періоді. Стає очевидним, що говорити про підвищення ефективності протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, складно.

Зважаючи на те, що у попередніх дослідженнях нами встановлено позитивні зміни щодо зменшення кількості корупційних злочинів, то вважаємо за доцільне проаналізувати ефективність методів протидії корупції в Україні за аналогічний період 2018–2023 рр.

Варто зазначити, що в Україні ефективність протидії корупції оцінюється на підставі аналізу рівня правового регулювання боротьби із корупцією в органах державного управління шляхом оцінювання результативності заходів діяльності низки антикорупційних органів, які систематизовано на рис. 2.9.

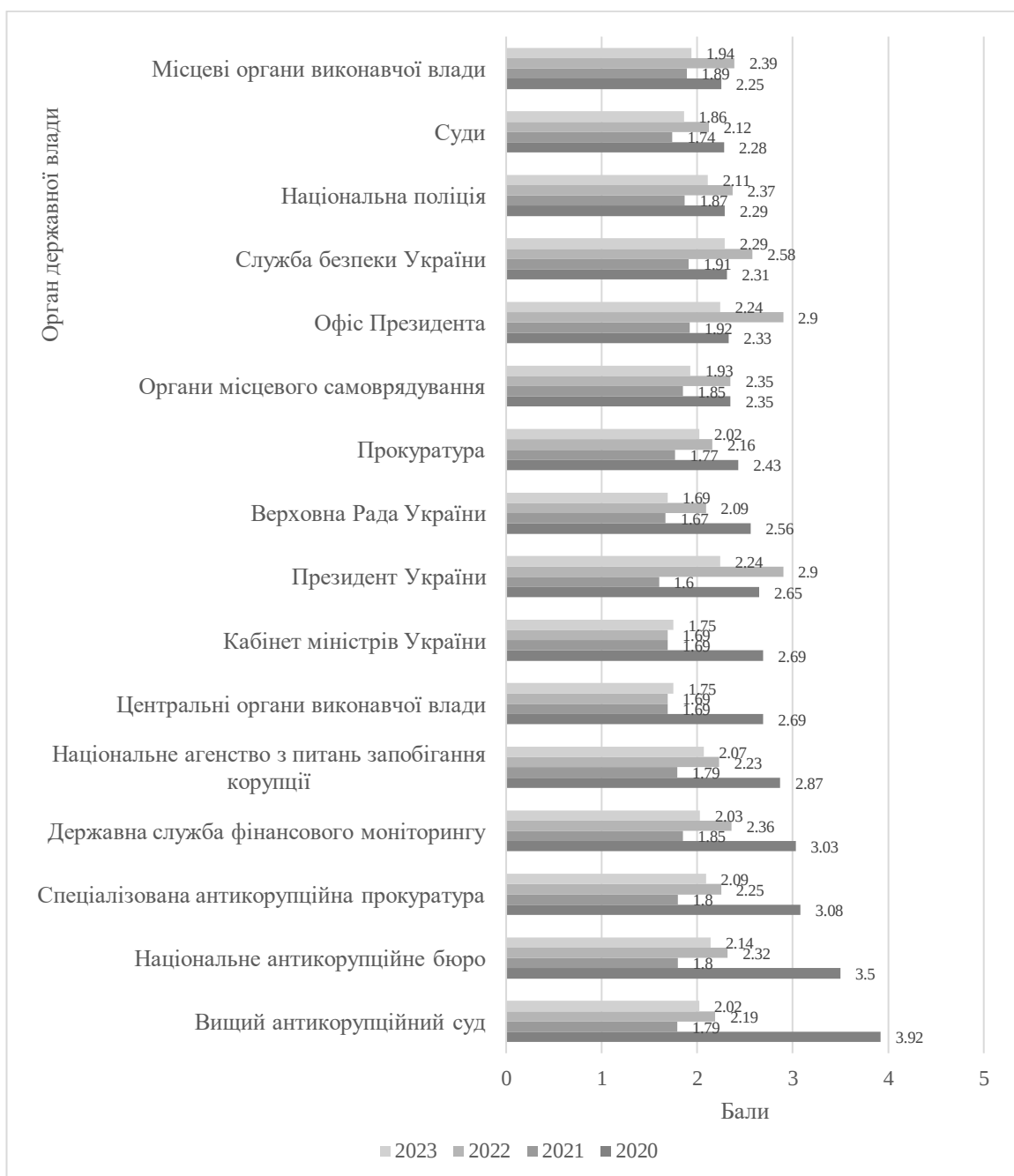

Рис. 2.9. Показники оцінювання ефективності запобігання та протидії корупції в системі органів державної влади в Україні у 2020–2023 рр.

Джерело: сформовано автором за даними: [42, с. 28; 43, с. 14; 44, с. 15; 45, с. 15]

Відзначимо, що оцінювання ефективності протидії корупції за зазначеною методикою, яка передбачає бальне оцінювання (5 балів – абсолютна ефективність; 1 бал – абсолютна неефективність) за економічним критерієм, за критерієм діяльності правоохоронних органів та показниками сприйняття корупції суспільством, розпочалися у 2020 р., тому проаналізуємо період 2020–2023 рр. Як доводять результати проведених досліджень, в Україні в жодному періоді не зафіксовано абсолютної ефективності щодо протидії корупції для жодного органу державної влади. При цьому встановлено, що у 2020 р. були найвищі показники ефективності протидії корупції, а найвищі значення зафіксовані у Вищого антикорупційного суду (3,92 бала), Національного антикорупційного бюро (3,50 бала) та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (3,08 бала). У період російсько-української війни тенденції щодо ефективності протидії корупції істотно змінилися, а найвищі позиції у 2023 р. зайняли Служба безпеки України (2,29 бала), Президент України (2,24 бала) та Національне антикорупційне бюро (2,14 бала).

Очевидно, що послаблення показників ефективності боротьби з корупцією за усіма органами державної влади доводить, знову ж таки, активізацію економічної злочинності та зростання кількості злочинів, пов'язаних із корупцією.

Отже, проведені дослідження методів протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, дозволяють констатувати зниження їх ефективності в період нестабільності, невизначеності та посилення чинників війни. Доведено, що існуючі методи протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, не дають можливості одержати бажані результати, потребують перегляду та оновлення відповідно до вимог і викликів сучасності.

Висновки до розділу 2

1. Проведений аналіз стану та проблем протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, в Україні дозволяє стверджувати про зростаючі тенденції щодо поширення економічної злочинності. Встановлено, що найбільша кількість злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, зафіксована у 2023 р. – 9969 злочинів. Водночас, виявлено загрозливі тенденції щодо зростання кількості правопорушень, вчинених з використанням бюджетних коштів також у 2023 р. – 6666 злочинів та злочинів, пов'язаних із ухиленням від сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) – 914 злочинів. Позитивні тренди щодо зниження кількості економічних злочинів відзначені у сфері фінансування тероризму та щодо окремих видів корупційних злочинів.

2. Доведено вагомість серед економічних злочинів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, адже даний вид злочинних посягань тісно пов'язаний із іншими видами економічних злочинів, оскільки за її допомогою відбувається узаконення нелегально одержаних грошових коштів, майна та інших активів та інфільтрація відмитих доходів в офіційний сектор економіки.

3. Встановлено неефективність методів протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та обґрунтовано необхідність перегляду й удосконалення методичного інструментарію оцінювання показників економічної злочинності й організаційно-правових механізмів протидії економічній злочинності.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В СИСТЕМІ ЗАПОБІГАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

3.1. Напрями удосконалення системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом

В умовах прискореної глобалізації та значних геополітичних змін спостерігається інтенсифікація процесів розвитку економічної злочинності, результати якої потребують узаконення та інфільтрації в офіційний сектор економіки. Очевидно, що за таких обставин активізуються й процеси легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Зростаючі масштаби вчинення економічних злочинів в Україні, які розглянуті у попередніх дослідженнях, доводять неефективність існуючих заходів протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та обумовлюють необхідність пошуку нових методів боротьби з даними деструктивними явищами та окреслення основних напрямів удосконалення СЗПЛ(В)ДОЗШ, з урахуванням викликів і небезпек сучасності.

Існуючі наукові підходи до виокремлення напрямів розвитку СЗПЛ(В)ДОЗШ, зводяться до того, що в Україні функціонування такої системи заходів забезпечується шляхом формування потужного законодавчого й нормативно-правового базису антилегалізаційної боротьби, боротьби з протиправною діяльністю в тіньовому секторі економіки, а також із корупційними проявами. З іншої сторони стабільний розвиток СЗПЛ(В)ДОЗШ, потребує тісної взаємодії між суб'єктами антилегалізаційної боротьби, зокрема налагодження злагоджених взаємозв'язків між Державною службою фінансового моніторингу України, інститутами первинного моніторингу, банківськими установами, правоохоронними органами та

міжнародними організаціями й інституціями у сфері протидії відмиванню коштів, майна та інших активів, тому, даний напрямок також чітко окреслений в Україні.

Стає очевидним, що роль держави в даному контексті є домінуючою та безумовною. Варто також відмітити вагомі кроки України в напрямку забезпечення ефективності функціонування СЗПЛ(В)ДОЗШ, зокрема:

- 1) імплементацію національного законодавства у сфері протидії та запобігання легалізації злочинно отриманих доходів, коштів і майна до міжнародних стандартів і норма права;
- 2) створення та забезпечення ефективного функціонування спеціального підрозділу фінансової розвідки – Державної служби фінансового моніторингу України, яка тісно взаємодіє із підрозділами фінансової розвідки зарубіжних країн;
- 3) налагодження багатоформатного та різностороннього співробітництва із ООН, FATF, MONEYVAL та іншими міжурядовими міжнародними організаціями;
- 4) формування державної антилегалізаційної політики.

В окремих напрямках Україна досягнула вагомого позитивного ефекту, а в окремих – потребує подальших напрацювань та формування комплексу заходів ефективної реалізації державної антилегалізаційної політики. Позитивно оцінюючи наявні здобутки, варто зазначити, що в країні чітко виокремлено декілька напрямів необхідності удосконалення розвитку СЗПЛ(В)ДОЗШ, які систематизуємо на рис. 3.1.

При цьому, зазначимо, що серед найбільш вагомих стратегічних напрямів розвитку системи ПВК/ФТ є необхідність:

- 1) удосконалення законодавства у сфері ПВК/ФТ та його адаптація до міжнародних стандартів;
- 2) удосконалення діяльності суб'єктів державного фінансового моніторингу та інших органів державної влади;

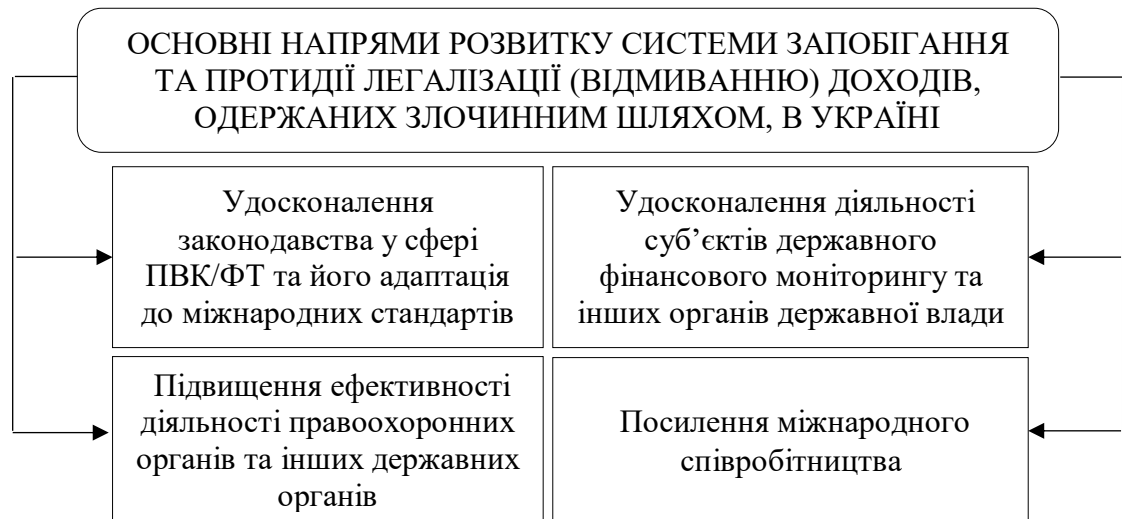

Рис. 3.1. Пріоритетні напрямки розвитку національної системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом

Джерело: власна авторська розробка

- 3) підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів та інших державних органів;
- 4) посилення міжнародного співробітництва.

Крім того, удосконалення СЗПЛ(В)ДОЗШ, відповідно до кожного із зазначених напрямів потребує формування комплексу спеціальних заходів щодо удосконалення. На рис. 3.2 пропонуємо такі заходи узагальнити та конкретизувати у відповідності до кожного із напрямів. Водночас, варто акцентувати на тому, що кожна із груп заходів щодо розвитку системи запобігання та протидії легалізаційним проявам потребує перегляду та удосконалення.

Результати узагальнення основних заходів з удосконалення розвитку СЗПЛ(В)ДОЗШ, дають підстави стверджувати, що в Україні нагальною виявляється потреба законодавчого врегулювання питання здійснення фінансових операцій у кіберпросторі, адже в умовах сучасності віртуальне середовище досить часто використовується для вчинення економічних злочинів.

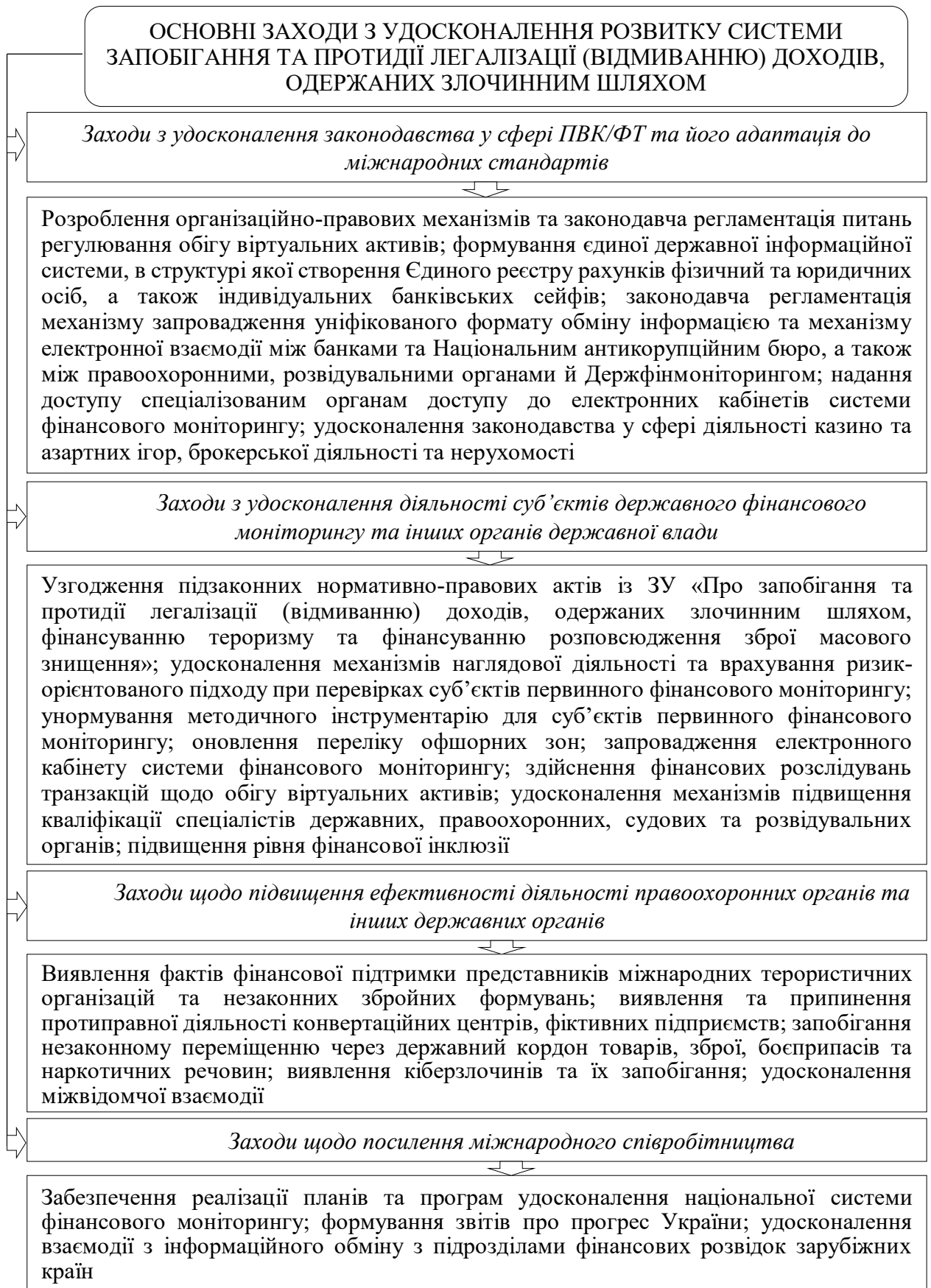

Рис. 3.2. Основні заходи з удосконалення розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом

Джерело: сформовано автором за даними: [10]

Зважаючи на зазначене, вважаємо цілком обґрунтованим прийняття Закону України «Про віртуальні активи». Зокрема, в сучасних умовах особливо гостро постають проблеми проведення фінансових розслідувань операцій, які є підозрілими та пов'язані із віртуальними активами. Неврегульованість даного питання становить істотну загрозу невиявлення кіберзлочинів та активного використання кіберпростору у неправомірних цілях. На нашу думку, виникнення нових методів і способів вчинення економічних злочинів в умовах цифровізації економіки потребує додаткової уваги та вважаємо, що таке законодавство необхідно кодифікувати.

Поряд із цим, актуалізується потреба у посиленні механізмів взаємодії суб'єктів фінансового моніторингу із правоохоронними та контролюючими органами. Тому, саме запровадження уніфікованої та єдиної системи інформаційного обміну зможе вирішити низку вагомих питань та посилить спроможності зазначених органів щодо доступу до необхідних інформаційних ресурсів. Більше того, Я. Дропа, С. Тесля та М. Піхоцька пропонують удосконалювати взаємодію суб'єктів фінансового моніторингу державного й первинного рівня не лише з правоохоронними й контролюючими органами, а й з судовими органами, що дозволить сформуванню політичну волю в суспільстві та державі, підвищить ефективність функціонування усіх видів органів державної влади та реалізацію органами судової влади принципу верховенства права в державі [46, с. 40].

Вагомою також виявляється проблема взаємодії Державної служби фінансового моніторингу України із правоохоронними органами в частині обміну інформацією про підозрілі фінансові операції, що містять ознаки легалізації (відмивання) коштів, майна та інших активів. Вирішення такої проблеми вбачається у розробленні та запровадженні організаційно-правового механізму доступу правоохоронних органів до електронних кабінетів системи фінансового моніторингу, що знаходяться у розпорядженні спеціально уповноваженого органу.

Окремо варто звернути увагу на той факт, що військові дії на значних українських територіях спричинили тимчасову окупацію певних адміністративних одиниць. Однак, діяльність суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність у сфері фінансового моніторингу, на цих територіях продовжується без відслідковування та контролю спеціалізованих органів. В даному випадку, необхідним виявляється перегляд чинних норм законодавства та їх доповнення положеннями щодо анулювання ліцензій та дозвільних документів на здійснення діяльності такими суб'єктами.

Що стосується проблемних питань удосконалення СЗПЛ(В)ДОЗШ, в частині регулювання відносин державних регуляторів у сфері ПВК/ФТ, то тут також потребуються зміни, адже такі суб'єкти державного фінансового моніторингу зустрічаються із неузгодженостями їх внутрішніх нормативно-правових актів із базовими нормами Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [10], внаслідок чого неврегульованими виявляються питання методичного забезпечення їх діяльності. Фактично, лише Національним Банком України на достатньому рівні розроблено потужний методичний інструментарій проведення фінансового моніторингу на первинному рівні.

Таким чином, проведені дослідження основних напрямів удосконалення СЗПЛ(В)ДОЗШ, дають підстави виокремити необхідність формування комплексу заходів такого удосконалення за наступними напрямами: (1) удосконалення законодавства у сфері ПВК/ФТ та його адаптація до міжнародних стандартів; (2) удосконалення діяльності суб'єктів державного фінансового моніторингу та інших органів державної влади; (3) підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів та інших державних органів; (4) посилення міжнародного співробітництва. При цьому, виявлено пріоритетний і першочерговий напрямок удосконалення заходів в системі протидії легалізаційним проявам – врегулювання проблем організаційно-правового забезпечення механізмів контролю за фінансовими операціями у

віртуальному середовищі, законодавче регулювання чого на даному етапі є слабким.

3.2. Зарубіжний досвід протидії економічній злочинності

Сучасний етап розвитку України як незалежної та суверенної держави характеризується наявністю вагомих дестабілізуючих чинників розвитку економіки і суспільства, вагоме значення серед яких має економічна злочинність, яка поступово трансформувалася в одну із найбільших загроз. Очевидно, що методи протидії економічній злочинності під впливом посилення фінансової глобалізації, цифровізації та надмірного впливу військових факторів потребують удосконалення та врахування існуючих інноваційних тенденцій. Більше того, зважаючи на те, що економічна злочинність відноситься до транснаціональних злочинів, розгляд методів її протидії необхідно здійснювати із урахуванням основних тенденцій такої протидії в різних країнах світу, адже, зарубіжний досвід дозволить сформувати основні пріоритети позитивних практик протидії економічній злочинності.

Цікавою є практика протидії економічній злочинності, яка апробована у США та за допомогою спеціальних заходів дозволяє обмежити рух значних сум грошових коштів та запобігти їх легалізації (відмиванню) у випадку незаконного одержання. Чинне законодавство США у сфері ПВК/ФТ передбачає розподіл правової бази на дві групи: (1) норми кримінальних кодексів; (2) закони у сфері боротьби з організованою злочинністю. При цьому, злочини, пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, відносяться до злочинів у сфері економіки та регулюються законодавством у боротьбі з організованою злочинністю [47, с. 177]. Фактично, американська модель протидії економічній злочинності складається із двох рівнів: загального та спеціального. Очевидно, що

федеральні правоохоронні відомства беруть активну участь у реалізації заходів щодо запобігання та протидії економічній злочинності.

В. Ксендзук та Д. Бондаренко [8, с. 48], досліджуючи досвід США у протидії економічній злочинності встановили, що в країні прийнятий Закон про контроль за організованою злочинністю, який регулює реалізацію механізму превентивних заходів щодо протидії вчиненню економічних злочинів та передбачає активну участь громадськості у їх виявленні. Крім того, в країні успішно функціонує спеціальна система відстеження фінансових операцій, потоків грошових коштів та безготівкових розрахунків. Очевидно, що такий досвід є актуальним для України, оскільки, як встановлено, основні напрями удосконалення системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, в Україні окреслюють необхідність формування та запровадження саме такої системи обміну інформаційними ресурсами.

На Європейському континенті методи боротьби з економічною злочинністю характеризуються комплексністю та інтеграційним підходом, відповідно до яких відбувається поєднання запобіжних та репресивних заходів протидії. Основним актом, що регулює ключові аспекти протидії організованій злочинності є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Протоколи, що її доповнюють [48, с. 367]. Відповідно до зазначених документів, протидія економічній злочинності здійснюється шляхом формування стратегій запобігання організованій злочинності у двох напрямках:

- 1) скорочення наявних та потенційних можливостей щодо обмеження злочинної діяльності організованих угруповань на законних ринках, отримуючи нелегальні доходи;

- 2) зниження рівня вразливості офіційного сектора економіки щодо проникнення у нього організованих злочинних угруповань.

Очевидно, що реалізація заходів відповідно до кожного напрямку протидії економічній злочинності не заперечує розроблення та реалізації

різних програм державної регуляторної політики, активну участь у яких приймає громадськість. Більше того, окремі країни Європейського Союзу розробляють власні стратегії законодавчого й організаційного забезпечення протидії економічній злочинності, а також роблять акцент на гармонізації національного законодавства із європейським. Належну увагу, при цьому, в країнах Європейського Союзу надають зміцненню ресурсного забезпечення та пріоритетності правоохоронних органів.

Окремо варто відмітити позитивні аспекти діяльності на рівні країн Європейського Союзу таких спеціалізованих органів як Європейський поліцейський офіс (Європол), Європейське бюро судової співпраці (Євроюст) та Європейське агенство запобігання шахрайству (ОЛАФ), діяльність яких спрямована на координацію співпраці між країнами з метою ефективної протидії економічній злочинності. Стає очевидним, що і дані європейські організації перебувають у тісному взаємозв'язку із міжнародними. Зокрема, на світовому рівні боротьба з економічною злочинністю здійснюється за участі й інших спеціалізованих органів та організацій, а саме Інтерполу, FATF, MONEYVAL, Егмонтської групи, Вольфсберзької групи, Базельського комітету, Євразійської групи з протидії легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму, Світового банку, Міжнародного валютного фонду та Європейського банку реконструкції та розвитку. При цьому, основні напрямки протидії економічній злочинності спрямовані на:

- 1) розроблення сучасних правових механізмів реалізації політики запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, на національному рівні;
- 2) визначення участі країн у міжнародному співробітництві.

Поглиблені дослідження в зазначеному керунку дозволили встановити, що в Нідерландах вагому роль в системі протидії економічній злочинності відіграють адміністративні органи, на яких покладено функції надання дозволів на ведення господарської діяльності та надання повноваження щодо надання відмови в одержанні таких дозволів у випадку встановлення фактів

можливості ведення легальних операцій злочинними організаціями. Водночас, превентивна функція боротьби з економічною злочинністю в Нідерландах покладена на органи виконавчої влади місцевого рівня [49, с. 185].

Очевидно, що нідерландська модель протидії економічній злочинності, яка базується на адміністративному підході, заслуговує на увагу, проте, її адаптація в Україні буде достатньо складною через низький рівень довіри суспільства до органів державної влади місцевого і державного рівнів. В даному випадку, створяться сприятливі умови для інтенсифікації розвитку корупції та активізації корупційних проявів серед посадових осіб і службовців органів виконавчої влади.

Достатньо цікавим є досвід протидії економічній злочинності Японії. В даній країні позитивними є напрацювання щодо боротьби з економічною злочинністю на місцевому рівні, що дозволяє ґрунтовно вивчити стан та основні тенденції вчинення економічних злочинів в кожному регіоні, а також розробити заходи щодо їх запобігання та протидії із урахуванням особливостей економічної злочинності конкретного регіону. В Японії успішно при відділах поліції функціонує Асоціація профілактики злочинів, до компетенції якої входить здійснення так званої «ранньої профілактики вчинення злочинів». Крім того, в Японії реформовано сферу державної служби та встановлено гідні умови оплати праці та розгалужену систему стимулів, що дозволяють одержувати значні заробітні плати та демотивують вчинення злочинів [8, с. 48].

Високим рівнем ефективності протидії економічній злочинності характеризується італійська модель, яка передбачає досить жорстке законодавство у сфері боротьби з економічною злочинністю та легалізацією протиправно одержаних капіталів, а також високий рівень взаємодії між органами кримінальної юстиції, судовими органами та суспільством. Окремо варто відмітити, що в Італії успішно функціонує спеціальний парламентський комітет у сферах протидії економічній злочинності.

Польща розробила власні механізми боротьби з економічною злочинністю, які координує спеціальний суб'єкт запобігання та протидії організованій злочинності [49, с. 185], яким є Центральне бюро розслідувань. Особливістю діяльності такого органу є незалежність від поліції та наявність розгалуженої мережі власних підрозділів в кожному з регіонів країни.

Достатньо лояльним є законодавство Німеччини у сфері протидії економічній злочинності. В країні відсутня спеціальна законодавча база щодо регулювання проблем поширення економічної злочинності. Натомість, основні положення та норми щодо протидії економічній злочинності сформовані у Директивах Міністерства оборони та визначають сфери ринкової діяльності й контрольні функції держави. Однак, в Німеччині чітко сформоване законодавство щодо унеможливлення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, відповідно до якого банківські установи в обов'язковому порядку зобов'язані надавати правоохоронним органам інформацію щодо фінансових операцій з грошовими коштами в особливо великих обсягах [8, с. 48].

Схожі тенденції щодо законодавчого забезпечення протидії економічній злочинності спостерігаються у Великобританії, де також відсутні спеціальні закони щодо боротьби з економічною злочинністю. Натомість, у Великобританії основні акценти зроблені на визначенні методів забезпечення економічної безпеки шляхом прогнозування й попередження небезпечними зовнішнім і внутрішнім ризикам, серед яких окремо виділяються ризики поширення економічної злочинності. Ефективною в даній країні є банківська система, яка у структурі протидії економічній злочинності має особливе місце та виконує функцію відслідковування усіх аспектів дотримання вимог законодавства щодо попередження та запобігання легалізації незаконно одержаних капіталів та злочинних прибутків. У Великобританії значна увага приділяється проблемам запобігання та протидії корупції, для чого створений спеціальний підрозділ – Комітет Нолана, який покликаний врегульовувати систему антикорупційних механізмів.

Безумовним фактом виявляється те, що досвід країн світу у протидії економічній злочинності є вагомим та беззаперечним. Однак, окремі моделі протидії економічній злочинності важко адаптувати до умов функціонування України. Більше того, на міжнародному рівні в нормах права чітко окреслено поняття економічної злочинності та визначена її класифікація. В Україні існує вагома прогалина щодо даного аспекту, оскільки законодавство опосередковано визначає економічну злочинність, що не дозволяє чітко розмежувати основні способи та методи протидії даному деструктивному явищу. Кримінальним Кодексом України [50] систематизовано основні економічні злочини та здійснено їх групування за видами та залежно від сфери, в якій вони вчиняються. Однак, цього недостатньо, адже сучасні виклики і небезпеки обумовлюють виникнення нових економічних злочинів, зокрема, і тих, що вчиняються із використанням кіберпростору. Очевидно, що законодавче регулювання економічної злочинності у віртуальному середовищі повинно бути передбачене.

Отже, проведений аналіз зарубіжного досвіду протидії економічній злочинності дозволяє стверджувати, що країни світу змогли сформувати ефективні системи протидії економічній злочинності та беруть активну участь у міжнародній взаємодії щодо боротьби з даним небезпечним соціально-економічним явищем.

Висновки до розділу 3

1. Проведені дослідження щодо окреслення основних напрямів удосконалення системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, дозволили виявити їх пріоритетні стратегічні вектори. Обґрунтовано доцільність подальшого розвитку національної системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, в напрямку удосконалення законодавства у сфері ПВК/ФТ

та його адаптації до міжнародних стандартів; удосконалення діяльності суб'єктів державного фінансового моніторингу та інших органів державної влади; підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів та інших державних органів та посилення міжнародного співробітництва.

2. Доведено першочергову необхідність законодавчого врегулювання в Україні проблемних аспектів та організаційно-правових механізмів регулювання фінансових операцій, що здійснюються у віртуальному середовищі. Окреслено потребу у прийнятті Закону України «Про віртуальні активи» та в кодифікації кіберправа.

3. Проаналізовано зарубіжний досвід протидії економічній злочинності та виокремлено позитивні міжнародні практики протидії економічній злочинності. Обґрунтовано необхідність запозичення досвіду окремих країн світу щодо формування національної системи боротьби з економічною злочинністю, а також щодо посилення міжнародної взаємодії у сфері боротьби із вчиненням економічних злочинів.

ВИСНОВКИ

Результати проведених у кваліфікаційній роботі досліджень теоретичних аспектів та прикладних засад методів протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, аналізу стану та проблем протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, в Україні, а також окреслення заходів щодо удосконалення протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, дозволяють здійснити узагальнення існуючих наукових підходів до розгляду обраної тематики дослідження, визначити сутність, місце та роль економічної злочинності, а також її взаємозв'язок із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом. На підставі зазначеного можна зробити наступні висновки:

1. Здійснено компаративний аналіз наукових поглядів на визначення сутності економічної злочинності, виокремлено її місце та з'ясовано роль в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Встановлено, що економічна злочинність – це складне і небезпечне соціально-економічне явище, що проявляється у вчиненні незаконної та кримінальної діяльності, спрямованої на незаконне збагачення й одержання неправомірної вигоди. Виявлено, що економічна злочинність становить вагомую загрозу інтересам держави і суспільства, має транснаціональний характер та інтенсифікується в період нестабільності й невизначеності.

2. Проведені дослідження основних наукових підходів до визначення сутності та значення системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, дозволяють окреслити місце легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, у структурі економічної злочинності. З'ясовано, що даний вид економічних злочинів виявляється найбільш вагомим та використовується з метою узаконення

тіньових капіталів, які отримані як результати вчинення економічних злочинів. Встановлено, що система запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, охоплює комплекс спеціальних заходів, спрямованих на попередження протиправних діянь, що містять ознаки злочинних діянь, які пов'язані із набуттям, володінням, використанням, розпорядженням злочинно одержаних доходів, а також на боротьбу із будь-якими фінансовими операціями, що проводяться із такими доходами.

3. Проведені емпіричні дослідження стану та проблем протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, дають підстави констатувати, що в Україні в умовах сучасності фіксуються зростаючі тренди щодо поширення економічної злочинності, яка особливо інтенсифікувалася у 2023 р. Проаналізовано динаміку зміни показників, які характеризують найбільш вагомі економічні злочини, та виявлено збільшення кількості злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, нецільовим використанням бюджетних коштів та злочинів у податковій сфері.

4. Результати проведеного оцінювання методів протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, дозволяють говорити про зниження ефективності протидії економічній злочинності в Україні впродовж 2018–2023 рр. Доведено необхідність перегляду існуючих методів протидії економічній злочинності в системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, оскільки вони не дають можливості належним чином вести боротьбу з економічною злочинністю відповідно до небезпек і викликів сучасності.

5. Систематизовано основні напрями удосконалення системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, серед яких найбільш актуальними та пріоритетними визначено необхідність: (1) удосконалення антилегалізаційного законодавства та його адаптації до

міжнародних норм і стандартів; (2) удосконалення діяльності та взаємодії суб'єктів державного та первинного фінансового моніторингу, державних регуляторів у сфері ПВК/ФТ та інших державних, правоохоронних та розвідувальних органів; (3) підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів та інших державних органів; (4) посилення міжнародного співробітництва у сфері ПВК/ФТ.

6. Узагальнено зарубіжний досвід протидії економічній злочинності та здійснено критичний огляд існуючих практик боротьби із економічною злочинністю в окремих країнах світу. Доведено доцільність запозичення світового досвіду боротьби з економічною злочинністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дикий А.П., Барановська Т.В. Методологія формування та реалізації державної політики запобігання та протидії економічній злочинності в системі гарантування економічної безпеки держави. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 2(16). С. 148–168. URL: DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-2\(16\)-148-168](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-2(16)-148-168).
2. Дикий А.П. Економічна злочинність як загроза економічній безпеці держави: понятійно-змістовні положення та властивості. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 4 (102). С. 3–17. URL: DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2022-4\(102\)-3-17](https://doi.org/10.26642/jen-2022-4(102)-3-17).
3. Blikhar M.M., Vinichuk M.V., Komarnytska I.I., Zaiats O.S., Kashchuk M.H. Counteraction of financial crimes in the Systems of fight against legalization (laundering) of criminally obtained funds. *Financial and Credit Activities: Problems of Theory and Practice*. 2022. Vol. 1(42). P. 73–83. URL: DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.42.2022.3704>.
4. Ткаля О.В., Ананьєва О.В. Щодо змістовного розуміння економічної злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 568–571. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/135>.
5. Кобко Р.В., Лук'яненко С.В. Особливості детермінації економічної злочинності в сучасних умовах. *Вісник Кримінологічної Асоціації України*. 2023. № 2(29). С. 89–95. URL: DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.06>.
6. Грицишен Д.О. Державна політика у сфері запобігання та протидії економічній злочинності: монографія. Житомир: Вид. О.О. Євенок, 2020. 384 с. URL: https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8054/%D0%93%D1%80%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%88%D0%B5%D0%BD_%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_2020%20.pdf?sequence=1.

7. Грицишен Д.О. Економічна злочинність як загроза державній безпеці: сутність та засоби протидії. *Публічне управління*. 2020. № 25(5). С. 75–83. URL: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-5\(25\)-75-83](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-5(25)-75-83).

8. Ксендзук В.В., Бондаренко Д.О. Окремі питання в сфері запобігання економічній злочинності в Україні. *Економіка: реалії часу*. 2020. № 2 (48). С. 44–50. URL: DOI: 10.15276/ETR.02.2020.6. DOI: 10.5281/zenodo.3976870.

9. Леонов С., Бойко А., Боженко В., Лучко І. Роль та значення національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, в сучасних умовах розвитку фінансового ринку України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2018. № 3 (15). С. 137–144. URL: DOI: 10.25140/2411-5215-2018-3(15)-137-144.

10. Про запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361–IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20?find=1&text=%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F#w1_1.

11. Коваль Я.С. Компаративний аналіз методів протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Економіка невизначеності: зміст, оцінювання, регулювання*. 2021. С. 150–168. URL: DOI: 10.31732/EU-CER-7.

12. Уткіна М.С. Міжнародні стандарти та міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. Вип. 3. С. 178–182. URL: DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.3.29>.

13. Василевич В.В., Левченко Ю.О. Національна система запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом. *Електронне*

наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. № 1. С. 487–492. URL: DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.86>.

14. Blikhar M.M., Savchenko L.A., Komarnytska I.I., Vinichuk M.V. Strategic Orientaries of Legalization of the Economy of Ukraine: Economic and Legal Aspects. *Financial and Credit Activities: Problems of Theory and Practice*. 2019. Vol. 2(29). P. 101–112. URL: DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i29.171850>.

15. Фролов С. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 130–136. URL: DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i4.980>.

16. Москаленко Н. Світовий досвід побудови системи запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського*. 2020. Т. 31(70). С. 119–123. URL: DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-2-19>.

17. Бех О. Протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 213–218. URL: DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.2.38>.

18. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2018 року. Офіс Генерального Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

19. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2019 року. Офіс Генерального Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

20. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2020 року. Офіс Генерального Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

21. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2021 року. Офіс Генерального Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

22. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2022 року. Офіс Генерального Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

23. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2023 року. Офіс Генерального Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

24. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за 2018 рік. Офіс Генерального Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-kriminalni-pravoporushennya-vchineni-na-pidpriyemstvah-v-ustanovah-organizaci-yah-za-vidami-ekonomichnoyi-diyalnosti-2>.

25. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за 2019 рік. Офіс Генерального Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-kriminalni-pravoporushennya-vchineni-na-pidpriyemstvah-v-ustanovah-organizaci-yah-za-vidami-ekonomichnoyi-diyalnosti-2>.

26. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за 2020 рік. Офіс Генерального Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-kriminalni-pravoporushennya-vchineni-na-pidpriyemstvah-v-ustanovah-organizaci-yah-za-vidami-ekonomichnoyi-diyalnosti-2>.

27. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за 2021 рік. Офіс Генерального Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro->

kriminalni-pravoporushennya-vchineni-na-pidpriyemstvah-v-ustanovah-organizaci yah-za-vidami-ekonomichnoyi-diyalnosti-2.

28. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за 2022 рік. Офіс Генерального Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-kriminalni-pravoporushennya-vchineni-na-pidpriyemstvah-v-ustanovah-organizaci yah-za-vidami-ekonomichnoyi-diyalnosti-2>.

29. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за 2023 рік. Офіс Генерального Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-kriminalni-pravoporushennya-vchineni-na-pidpriyemstvah-v-ustanovah-organizaci yah-za-vidami-ekonomichnoyi-diyalnosti-2>.

30. Звіт про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом за 12 місяців 2018 року. Офіс Генерального Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-protidiyu-legadizaciyi-dohodiv-oderzhanih-zlochinnim-shlyahom-2011-2019-2>.

31. Звіт про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом за 12 місяців 2019 року. Офіс Генерального Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-protidiyu-legadizaciyi-dohodiv-oderzhanih-zlochinnim-shlyahom-2011-2019-2>.

32. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за січень–грудень 2020 року. Офіс Генерального Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizaciyami-2>.

33. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за січень–грудень 2021 року. Офіс Генерального Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizaciyami-2>.

34. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за січень–грудень 2022 року. Офіс Генерального

Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizaciyami-2>.

35. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за січень–грудень 2023 року. Офіс Генерального Прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizaciyami-2>.

36. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2018 рік. Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2019. 82 с. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit_2018_ukr.pdf.

37. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2019 рік. Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2020. 82 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2019ua.pdf>.

38. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2020 рік. Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2021. 76 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/PublicZvit2020.pdf>.

39. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2021 рік. Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2022. 80 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2021ukr.pdf>.

40. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2022 рік. Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2023. 32 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2022ukr.pdf>.

41. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2023 рік. Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2024. 38 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2023ukr.pdf>.

42. Волосевич І. Корупція в Україні 2020: розуміння, сприйняття, поширеність. Національне агенство з питань запобігання корупції. Київ, 2021. 28 с. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/Corruption_Survey_2020_Presentation_Info-Sapiens.pdf.

43. Волосевич І. Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. Національне агенство з питань запобігання корупції. Київ, 2022.

54 с. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/2071711358087925173_total_rev4_final_pdf.

44. Волосевич І. Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність. Національне агенство з питань запобігання корупції. Київ, 2023.

59 с. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/research.pdf>.

45. Волосевич І. Корупція в Україні 2023: розуміння, сприйняття, поширеність. Національне агенство з питань запобігання корупції. Київ, 2024.

62 с. URL: https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/309/%D0%9A%D0%9E%D0%A0%D0%A3%D0%9F%D0%A6%D0%86%D0%AF-2023_%D0%9F%D0%A0%D0%95%D0%97%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF_%D0%A3%D0%9A%D0%A0.pdf.

46. Дропа Я.Б., Тесля С.М., Піхоцька М.Р. Розвиток системи фінансового моніторингу як складової частини формування ефективного контролю й безпеки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 37. С. 35–43. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2021-37-5>.

47. Шостко О.Ю. Зарубіжний досвід протидії організованим злочинності у сфері економіки. *Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно із Американським університетом у Вашингтоні*. 2022. С. 177–195. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17223/1/Shostko_177-195.pdf.

48. Шостко О.Ю. Міжнародне та регіональне співробітництво у сфері протидії організованим злочинності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 366–370. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17202/1/Shostko_366-370.pdf.

49. Проценко Я. Окремі питання зарубіжного досвіду протидії організованим злочинності. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*. 2021. С. 184–186. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18486/1/Procenko_184-186.pdf.

50. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2021 р. № 2341–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.